

ETELÄ-SAVON LUOVIEN ALOJEN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISSUUNNITELMA

| *Kimmo Kainulainen* | *Pia Puntanen* | *Heli Metsäpelto* |

Mikkelin ammattikorkeakoulu

A *Tutkimuksia ja raportteja* | *Research Reports*

| 39 |

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

Kimmo Kainulainen • Pia Puntanen • Heli Metsäpelto

ETELÄ-SAVON LUOVIEN ALOJEN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISSUUNNITELMA

Mikkelin ammattikorkeakoulu

A: Tutkimuksia ja raportteja - Research Reports

39

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU
A: Tutkimuksia ja raportteja - Research Reports
PL 181, 50101 Mikkeli
Puhelin (015) 35561

© Tekijät ja Mikkelin ammattikorkeakoulu
Kannen kuva: Aki Lopenen
Kuvassa oleva pienoismalli: Hanna-Kaisa Kuronen, Kirsi Mäkelä
ISBN 978-951-588-244-8 (nid.)
ISBN 978-951-588-245-5 (pdf)
ISSN 1795-9438
Ulkoasu: Mainostoimisto ILME Ky
Kannen ja sisällön painatus: Juvenes Print-Tampereen Yliopistopaino Oy

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	<p>Päivämäärä</p> <p>5.9.2008</p>	<p>Julkaisusarja ja nro A:Tutkimuksia ja raportteja</p> <p>39</p>
<p>Tekijät Kimmo Kainulainen, Pia Puntanen, Heli Metsäpelto</p>		
<p>Nimeke Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma</p>		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Luovien alojen kasvu on kansallinen ja kansainvälinen ilmiö, minkä vuoksi alaa koskevia strategioita on viime vuosina ilmestynyt runsaasti. Palveluyhteiskunnan kehityksen myötä luovat tai elämykselliset alat on nähty uutena työllistämisen mahdollisuutena, elinkeinotoiminnan monipuolistajana sekä innovaatioympäristöjen rakentajana. Myös Etelä-Savossa on syytä vastata luovien alojen kasvun haasteeseen. Kysymys on esimerkiksi siitä, mikä rooli kulttuuriosaamiselle annetaan matkailuun ja vapaa-ajan asumiseen profiloituvan maakunnan palvelutuotannossa. Toisaalta voidaan pohtia sitä, miten luoville aloille leimallinen monialaisuus huomioidaan esimerkiksi Etelä-Savon maakuntaohjelmassa mainittujen kärkiosaamisalojen yhteydessä.</p> <p>Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelmassa on nostettu esille neljä keskeistä kehittämisteemaa: (1) yrittäjyyden ja liiketoiminnan kehittäminen, (2) monialaisten palveluinnovaatioiden luominen, (3) osaamiskeskittymien rakentaminen sekä (4) soveltavan tutkimuksen tukeminen. Kaikki osa-alueet koostuvat konkreettisista toimenpidekokonaisuuksista, joiden ympärillä alueen luovien alojen kehittäminen voi jatkossa rakentua. Yrittäjyyden kehittämisen osalta keskeistä on mm. tuottajaosaamisen ja taiteellisen osaamisen yhdistäminen, kansainvälinen markkinointi sekä tapahtumien ja kaupunkien elinkeinopolitiikan yhdistäminen.</p>		
<p>Avainsanat (asiasanat) luovat toimialat, kulttuurimatkailu, elämysmatkailu, kulttuuriosaaminen, palvelutuotanto, yrittäjyys, monialaisuus, aluekehitys, Etelä-Savo</p>		<p>ISBN 978-951-588-244-8 (nid.) ISBN 978-951-588-245-5 (pdf) URN:ISBN:978-951-588-245-5 ISSN 1795-9438</p>
<p>Sivumäärä 68 s. + liit. 17 s.</p>	<p>Kieli Suomi</p>	<p>Luokitukset YKL 06 UDK 338.467</p>
<p>Muita tietoja</p>		

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	<p>Date</p> <p>5.9.2008</p>	<p>Publication series and NO A: Research Reports</p> <p>39</p>
<p>Authors Kimmo Kainulainen, Pia Puntanen, Heli Metsäpelto</p>		
<p>Name of the work Research and development plan of creative industry in Southern Savonia</p>		
<p>Abstract</p> <p>The growth of creative economy is both national and international phenomenon. For that reason, many strategies and development programmes of creative economy have been published during the last years. Experience economy has been seen as a new opportunity to create jobs and as a new way of developing environments of innovations. It is important that this aspect of regional development is also taken into account in the province of Southern Savonia. One key question in this context is what role is given to the cultural abilities and contents when developing of new services for tourism. On the other hand, we can consider how the co-operation between different professions and branches can be included in the regional development programs of the Southern Savonia.</p> <p>The research and development plan for creative economy in Southern Savonia has arisen four key issues which have to be taken into consideration in regional development: (1) developing entrepreneurship and business, (2) creating new service innovations and new kind of co-operation between different professions and branches, (3) planning clusters and cultural knowledge pools and (4) developing applied research in the field of creative economy. In this report, all these issues are linked with the action plans which can be used in the development of creative economy in Southern Savonia. Central themes when developing entrepreneurship are for example ability to connect management and artist creativity with each other, international marketing and linkages between event management and regional economic development.</p>		
<p>Keywords creative work, cultural tourism, cultural services, cultural knowledge, production of services, entrepreneurship, Southern Savonia</p>		<p>ISBN 978-951-588-244-8 (nid.) ISBN 978-951-588-245-5 (pdf) URN:ISBN 978-951-588-245-5 ISSN 1795-9438</p>
<p>Pages 68 p.+ app. 17 p.</p>	<p>Language Finnish</p>	<p>Classifications YKL 06 UDK 338.467</p>
<p>Remarks</p>		

ESIPUHE

Keskustelu luovien alojen kasvusta on voimistunut 2000-luvulla, minkä seurauksena alaan liittyviä strategioita on laadittu viime vuosina runsaasti sekä kotimaassa että ulkomailla. Niitä on toteutettu paitsi kansallisella tasolla myös maakunnallisesti sekä kaupunkikohtaisesti. Leimallista strategioille on ollut monialaisuus ja yrittäjyyspainotteisuus. Keskeinen näkökulma luovien alojen kehittämisessä on ollut kulttuuriosaamisen hyödyntäminen ja soveltaminen muilla toimialoilla, kuten matkailussa, hyvinvointipalveluissa, informaatio- ja mediateknologian tuotteissa sekä muoti- ja mainosteollisuudessa. Tämä on ollut haasteellista esimerkiksi kulttuuri- ja taidelähtöiselle kehittämistyölle. Kenen ehdoilla luovia aloja kehitetään – taiteen vai talouden?

Haasteellista luovien alojen kehittämiselle on myös alan rajausta. Kehittämispölyttisesti uskottavan aseman saaminen edellyttää riittävän selkeää rajausta. Toisaalta moninaisuus ja monialaisuus mahdollistaa uusien ja ennalta arvaamattomien kehittämistoimenpiteiden toteutuksen.

Luovien alojen kasvua on perusteltu alueiden kilpailukyvyn näkökulmasta. Samalla on eritelty luovien alojen yhteiskunnallisia ja aluetaloudellisia vaikutuksia. Suorien vaikutusten osalta tarkastelun kohteina ovat olleet työpaikkojen määrä, toimialojen BKT-osuudet, yritysten lukumäärä ja liikevaihto tai vaikkapa kulttuuriviennin volyyymi. Epäsuorien tai mittaamattomien vaikutusten osalta luovien alojen kehitys on liitetty alueiden innovaatioympäristöjen rakentumiseen, tuotantoverkostojen organisoitumiseen sekä alueiden vetovoiman muodostumiseen.

Käsillä oleva raportti on laadittu vuonna 2007 toteutetun, Euroopan sosiaalirahaston ja Etelä-Savon maakuntaliiton rahoittaman Luovien toimialojen tutkimusjohtaja -hankkeen puitteissa, jonka vastuuorganisaationa on ollut Mikkelin ammattikorkeakoulu. Raportin laatimiseen ovat osallistuneet tutkimusjohtaja Kimmo Kainulainen, tutkija Pia Puntanen ja projektiasiantuntija Heli Metsäpelto.

Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma luo katsauksen maakunnan luovien alojen nykytilaan sekä nostaa esille tulevaisuuden kehittämissvaihtoehtoja. Samalla raportti pureutuu luovien alojen kehittämisen kansallisiin ja kansainvälisiin kysymyksiin ja ajankohtaisiin keskusteluaiheisiin.

Hankkeen ohjausryhmä arvostaa raportin lähestymistapaa, joka nostaa alan toimijoiden näkemykset keskiöön. Raportin puhe on relevanttia, kehittämissvaihtoehdot tarjoavat tartuntapintaa niin luovan toimialan tekijöille, rahoittajille kuin päättäjille. On toivottavaa, että raportti kuluu maakunnan kuntapäätäjien käsissä. Uskon, että asiantuntevasti tehdystä Luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelmasta on iloa kotimaakuntamme laaja-alaisessa kehittämistyöstä.

Esitän onnittelut tutkimusjohtaja Kimmo Kainulaiselle, tutkija Pia Puntaselle ja projektisuunnittelija Heli Metsäpellolle uusia polkuja avaavasta tutkimusraportista. Ohjausryhmän jäseniä kiitän laajasta asiantuntijuudesta kertovista keskusteluista, miellyttävästi sujuneesta yhteistyöstä. Parhaat kiitokset rahoittajalle ja kaikille muille asiaan vaikuttaneille.

Mikkelissä Mikkomarkkinoiden aattona 11. maaliskuuta 2008

fil. tri Jorma Julkunen
ohjausryhmän puheenjohtaja

SISÄLTÖ

1 LÄHTÖKOHTA JA TAUSTA.....	1
1.1 Luova talous alueiden kehittämistyössä.....	1
1.2 Kulttuuristrategioista luovien alojen strategioihin	6
1.3 Kansallisia luovien alojen strategioita.....	8
1.4 Luovien alojen strateginen asema Etelä-Savossa.....	12
1.5 Suunnitelman laatimisprosessi.....	17
1.6 Luovien alojen määrittely ja rajaus.....	18
2 ETELÄ-SAVON LUOVA TALOUS - TILASTOPOHJAINEN TARKASTELU	22
2.1 Lähtökohtana valtakunnallinen määrittely	22
2.2 Etelä-Savon luovat toimialat tilastojen valossa.....	24
2.3 Toimialaryhmittäinen tarkastelu.....	29
2.4 Toimintaympäristö: Etelä-Savon maakuntaprofiili.....	35
2.5 Mahdollisuuksien maakunta?	39
3 LUOVIEN ALOJEN KEHITTÄMISTARPEET JA –MAHDOL- LISUUDET ETELÄ-SAVOSSA	40
3.1 Yrittäjyyden ja liiketoiminnan kehittäminen	42
3.2 Monialaiset palveluinnovaatiot.....	49
3.3 Osaamiskeskittymien rakentaminen.....	55
3.4 Soveltavan tutkimustoiminnan tukeminen.....	59
3.5 Yhteistyön koordinointi.....	59
4 LOPUKSI	62
LÄHTEET	66
LIITTEET.....	69
1 Etelä-Savon luovaan talouteen lasketut toimialat	
2 Etelä-Savon luovien toimialojen yritysten määrä henkilökunnan suuruus- luokan ja toimialan (Tol2002) mukaan	

3 Etelä-Savon luovien toimialojen yritysten määrä liikevaihdon suuruusluo-
kan ja toimialan (Tol2002) mukaan
4 Luovien alojen toimialat eri seutukunnilla, joilla yli viisi yritystä
5 Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma. Haastattelut
1.6.-15.12.2007

1 LÄHTÖKOHTA JA TAUSTA

1.1 Luova talous alueiden kehittämistyössä

Monissa viime vuosina ilmestyneissä strategioissa ja kehittämissuunnitelmissa luovuutta, luovaa taloutta ja luovien alojen yritystoimintaa on pidetty alueiden taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen sekä kilpailukyvyn voimavarana. Luovan talouden strateginen painoarvo on kasvanut selvästi sekä kansainvälisesti tarkasteltuna että kansallisella tasolla. Luovuuden kokonaisvaltainen merkitys mainitaan mm. Lissabonin strategiassa. Maaliskuussa 2000 Lissabonissa kokoontunut Eurooppa-neuvosto asetti tavoitteeksi, että EU on vuonna 2010 maailman kilpailukykyisin tietoon ja osaamiseen perustuva talousalue.

Luovilla aloilla tai luovalla taloudella on moniulotteinen yhteys alueiden taloudelliseen kehitykseen. Aluetalouden näkökulmasta tarkastelun kohteina voivat olla suorat talousvaikutukset; työpaikkojen määrä, toimialojen BKT-osuudet, yritysten lukumäärä ja liikevaihto tai vaikkapa kulttuuriviennin volyymi. Tällöin luovien alojen on katsottu parantavan alueiden kilpailukykyä esimerkiksi taideammattien, animaation, muotoilun, mainonnan, käsityöalan, informaatio- ja mediateknologian sekä viestintäalan tuottamien palvelujen kautta. Toisaalta luovilla aloilla on abstraktimpi ja mittamaaton yhteys alueiden innovaatioympäristöjen rakentumiseen, tuotantoverkoston organisointumiseen sekä alueiden vetovoiman muodostumiseen. Mitattavien ja mittamattomien aluetaloudellisten ulottuvuuksien on oltava mukana tarkastelussa, joka kuvaa kokonaisvaltaisesti luovien alojen strategista asemaa alueiden kehittämistyössä. Lisäksi ohjelmatyössä on otettava huomioon myös luovien alojen kulttuuriset ja sosiaaliset merkitykset.

Lukuisissa raporteissa ja analyysissä luovien alojen on todettu olevan kasvava talouden sektori. Kasvu liittyy ihmisten kulutustottumusten muutoksiin, teknologiseen kehitykseen, ihmisten elämishakuisuuden voimistumiseen sekä palveluammattien kasvuun. Luovien alojen kasvun taustalla ovat vapaa-

ajan lisääntyminen, elintason nousu sekä arvojen ja elämäntapojen muutokset. Mitä vauraampi maa, sitä enemmän sen kansalaiset käyttävät rahaa kulttuuriin ja vapaa-aikaan. Osin digitalisoitumisen johdosta kulttuurituotteiden ja -palveluiden määrä on kasvanut, samoin kilpailu kuluttajien huomiosta. Kysyntää on erityisesti elämyksellisille tuotteille, joiden arvo perustuu immateriaalisiin ominaisuuksiin. Palveluyhteiskunnassa yritysmaailma on siirtynyt tuotteiden ja palvelujen tarjoamisesta kokemusten tuotteistamiseen, mistä osoituksena ovat mm. Lapin elämysmatkailun piirteet.

Monissa puheenvuoroissa on ennakoitu, että inhimilliseen osaamispääomaan ja luovuuteen perustuva kulttuurituotannon kasvu on tulevaisuuden megatrendi globalisoituvilla markkinoilla, ja se tulee ylittämään taloudellisen merkityksensä osalta perinteisen aineellisen tuotannon osuuden.¹ Luovien alojen kasvu on ollut viime vuosina monissa maissa keskimääräistä talouskasvua voimakkaampaa. Osuudet bruttokansantuotteesta vaihtelevat eri maissa arvioiden mukaan n. 5-9 prosentin välillä. Ennusteiden mukaan ala kasvaa maailman taloudessa 10 prosentin vuosivauhdilla. Maailmanlaajuisesti luovat alat kasvoivat vuosien 2001-2005 välillä 831 miljardista dollarista 1,3 biljoonaan dollariin. Unescon vuonna 2005 julkaiseman tutkimuksen mukaan kulttuurituotteiden kauppa kasvoi vuosien 1994-2002 välisenä aikana 38 miljardista dollarista 60 miljardiin dollariin. Suurinta tuotanto ja kulutus oli maissa, joissa tulotaso oli korkea. Esimerkiksi Iso-Britannia oli vuonna 2002 suurin kulttuurituotteiden tuottaja. Suurin kuluttaja oli USA. Iso-Britanniassa ala muodosti vuonna 2003 maan taloudesta 8 prosenttia. Vuonna 2004 luovat alat työllistivät 1,8 miljoonaa ihmistä.² Tulevaisuudessa esimerkiksi Intia pyrkii kasvattamaan osuuttaan luovan teollisuuden aloilla esim. telekommunikaation kasvun kautta, elokuva- ja animaatiotuotannossa sekä kustannustoiminnassa. Myös Kiina on satsaamassa luovaan teollisuuteen.³

Euroopan unionin alueella luovien alojen kasvu on ollut huomattavaa.

Economy of Culture -raportin mukaan kulttuurin ja luovien alojen sektorin

¹ Himanen (2004), Wilenius (2005)

² OPM (2006, 11)

³ OPM (2006, 13), Kainulainen (2005, 45-62)

arvo oli vuonna 2003 Euroopan unionin alueella yli 650 miljardia euroa, mikä oli enemmän kuin autonvalmistusteollisuuden tai ICT -sektorin. Vuonna 2004 kulttuurin ja luovien alojen sektorilla työskenteli 5,8 miljoonaa ihmistä, mikä tarkoittaa 3,1 prosenttia koko työllisestä työvoimasta.⁴ Ala kasvoi 12,3 % enemmän kuin muu talous. Erityisenä kasvualana on pidetty turismin ympärille rakentunutta kulttuurista yritystoimintaa. Myös musiikkiteollisuuden, esittävän taiteen, kirjastojen, multimedian ja erilaisten on-line -palveluiden työllistävät vaikutukset on nähty Euroopan mittakaavassa huomattaviksi. Esimerkiksi sähköinen kauppa on tarjonnut luovan talouden toimijoille jatkuvasti uusia markkinoita ja työllistymisen mahdollisuuksia.⁵

Maailman suurimmat luovan talouden yritykset ovat globaalisti toimivia jättiläisiä. Perinteisiä kulttuuriteollisuuden veturialoja ovat olleet elokuva, musiikki ja televisio, joihin ovat kytkeytyneet keskeisimmät ansaintalogiikat. Viime vuosina elämysten myyntiarsenaali on laajentunut osin digitalisoitumisen myötä. Suora digitaalinen kuluttajakauppa on laajentunut mm. musiikki-, elokuva ja tv-yhtiöissä. Alan innovaatiotoiminnassa kullakin alatoimialalla on omat haasteensa (pelit, mobiilisisällöt, uusmedia, animaatio jne).⁶ Toisaalta haasteet liittyvät uuden teknologian soveltamiseen, toisaalta sisällön ja toimintamallien kohtaamiseen uusissa monialaisissa toimintaympäristöissä.

Luovan alan kasvu ei ole ollut kaiken kattavaa, vaan nimenomaan tietyt luoviksi aloiksi tai kulttuurialoiksi luokitellut alat ovat kansainvälisesti kasvaneet, kuten elokuva ja audiovisuaalinen tuotanto ja jakelu, musiikki ja tietokonepelit. Kaikilla kulttuurialoilla kasvu ei ole kuitenkaan ollut merkittävää.

Myös Suomessa luovan alan kasvu on ollut vahvaa. Alan liikevaihto ja jalostusarvo kasvoivat vuosien 2000 ja 2005 välillä 15 %. Samaan aikaan elektroniikkateollisuuden jalostusarvo pieneni 7 % ja metsäteollisuuden 38 %. Selvitysten mukaan luovat alat ovat Suomessa parantaneet kilpailukykyä erityises-

⁴ KTM (2007, 18).

⁵ Koivunen (1999), Karttunen (2001)

⁶ Leikola & Leroux (2006)

ti animaation, muotoilun, mainonnan ja viestintäalan tuottamien palveluiden kautta.⁷

Vuonna 2002 Suomessa toimi kulttuurin toimialoilla runsaat kuusi prosenttia kaikista yrityksistä. Lukuun on sisällytetty taiteeseen, taiteilijatoimintaan, joukkoviestintään, muotoiluun ja suunnitteluun, mainontaan sekä viihde-elektroniikkaan ja eräisiin vapaa-ajan palveluihin liittyvät toimialat. Samana vuonna kulttuurituotannon yritysten osuus kaikkien yritysten kokonaisliikevaihdosta oli 11,7 miljardia euroa eli 4,3 prosenttia. Luvuista puuttuu mm. peliala. Vuosittain julkaistavan kulttuuritilaston mukaan kulttuurin, joukkoviestinnän ja vapaa-ajan toimialojen yrityksiä oli vuonna 2004 yhteensä 14 517, henkilöstöä 62 937 ja liikevaihto 12,6 miljardia euroa. Kulttuuriyritykset ovat sekä henkilömäärältään että liikevaihdoltaan keskimääräistä pienempiä. Vuonna 2002 ne työllistävät keskimäärin 4,6 henkilöä (kaikki yritykset 5,8 %). On ennakoitu, että jatkossa monet perinteiset luovien alojen osa-alueet, kuten kuvataide, musiikki, tanssi ja teatteri tulevat kasvamaan entistä merkittävimmiksi esimerkiksi matkailun ja hyvinvoinnin uusissa palvelutuotteissa ja -konsepteissa.⁸

Yksittäisten yritysten ja työpaikkojen lisäksi luovia aloja on tarkasteltu kokonaisten kaupunkien tasolla. On havaittu, että luovien alojen kasvu heijastuu kokonaisvaltaisesti alueiden kehitykseen ja innovaatioympäristöjen rakentamiseen. Monissa eurooppalaisissa kaupungeissa on jo 1980-luvulta lähtien toteutettu mittavia kulttuurivetoisia uudistamisprosesseja, jotka ovat konkretisoituneet muun muassa suurten kulttuurilaitosten rakentamisena (Guggenheimin museo Bilbaossa, Lahden Sibelius-talo), vanhojen teollisuuskiinteistöjen uusiokäyttönä (erilaisina kulttuurikeskuksina; esim. Hämeenlinnan Verkatehdas, Ruhrin teollisuusalue Saksassa), kokonaisten kulttuurikorttelien/kaupunginosien suunnitteluna (Temple Bar alue Dublinissa), kulttuurin kärkihankkeina sekä suurten kulttuurifestivaalien järjestämisenä (Pori Jazz). Suomesta ja ulkomailta löytyy runsaasti esimerkkejä projekteista, joissa kaupungit ovat käyttäneet erilaisia kulttuuriprojekteja strategisen kehittämisen ja

⁷ KTM (2000), OPM (2007)

⁸ KTM (2007, 21-22), Leikola & Leroux (2006, 52)

imagojen kohentamisen välineinä. Kulttuuri on voinut olla kaupungeissa joko kaupunkien uudistamisprosessien kärkiteema tai kaupunkimarkkinoinnin yksi osa-alue.⁹

Monissa eurooppalaisissa suurkaupungeissa kulttuuri ja luovat alat on nostettu strategisen kehittämistyön osa-alueeksi yksityisen ja julkisen sektorin lisääntyvän yhteistyön avulla. Kehitys on ilmentänyt uutta ”yrittäjäkaupungin politiikkaa”, jonka seurauksena yksityinen sektori on saanut näkyvämmän ja aktiivisemmän roolin kaupunkien uudistamisprosesseissa. Samalla kaupunkisuunnittelun sisältö on muuttunut yhä kulttuuriorientoituneemmaksi. Luovat alat ovat tulleet kokonaisvaltaisen elinkeinopolitiikan osa-alueeksi.¹⁰

Vanhojen teollisuuskiinteistöjen (telakoiden, kaivosten, varastorakennusten, juna-asemien, suurten tehtaiden ja niin edelleen) uudelleenrakentaminen ja muuttaminen kulttuuri(perintö)kohteiksi on merkinnyt suurta muutosta esimerkiksi kiinteistöpolitiikassa. Kulttuurin lippulaivaprojekteissa taidegallerioiden, museoiden ja konserttitalojen kehittäminen, yksityiset sijoitukset ja pääomien houkuttelu ovat kietoutuneet toisiinsa. Samalla vähittäismyynti, vapaa-ajan toiminnot, liike-elämä, asuminen sekä kulttuuritoiminnot ovat muodostaneet toisiaan täydentäviä ja vahvistavia kokonaisuuksia.¹¹ Luovien alojen kehittämiseen on panostettu kaupunkisuunnittelussa ja keskustojen elävöittämisessä, koska niiden on katsottu paitsi muovaavan alueiden imagoja myös monipuolistavan kaupunkien taloudellista perustaa ja palvelurakennetta. Teollisen rakennemuutoksen ja teollisten työpaikkojen vähenemisen vastapainona kulttuuriteollisuus on nähty monissa kaupungeissa uutena korvaavana tuotannonalana.

⁹ Kainulainen (2005)

¹⁰ Jauhiainen (1995, 342–343), Heikkinen (1998, 54), Cantell (1999, 136), Kainulainen (2005)

¹¹ Ward (1998), O’Connor (2003, 16–18), Bayliss (2004), Kainulainen (2005)

1.2 Kulttuuristrategioista luovien alojen strategioihin

Alan kasvavan painoarvon johdosta luovien alojen strategioita on laadittu viime vuosina runsaasti. Niitä on laadittu vuosina 1994—2004 mm. Suomessa, Australiassa, Iso-Britanniassa, Japanissa, Kanadassa, Singaporessa, Skotlannissa, Tanskassa, Uudessa-Seelannissa ja Yhdysvalloissa.¹² Strategioita on toteutettu valtionhallinto-, osavaltio-, alue- sekä kaupunkitasoilla.

Kansallisissa ja kansainvälisissä luovia aloja käsittelevissä raporteissa kulttuurille, taiteelle, luovuudelle ja kaupallisuudelle on annettu erilaisia painoarvoja, minkä vuoksi raporttien profiilit ovat vaihdelleet.¹³ Kanerva on jakanut kansainväliset luovuusraportit sisältöjen ja painotusten mukaan seuraaviin osaluoksiin:

- kulttuurihallinnon kulttuuri(politiikan)strategiat/-raportit
- kulttuurihallinnon yksin tai yhteistyössä muiden hallinnonalojen kanssa toteuttamat luovien toimialojen tai luovuuden talouspainotteisen kehittämisen raportit
- taloudellisen kehityksen hallinnonalojen luovien toimialojen kehittämisstrategiat ja -raportit
- hallitusten innovaatioiden ja tieteen raportit
- inhimillisen pääoman raportit
- luovien-/tekijänoikeustoimialojen taloudellista vaikutusta kartoittavat raportit.

Kehitys on kulkenut perinteisistä kulttuurihallinnon kulttuuripoliittisista strategioista kohti monialaisempia luovuusstrategioita. Kulttuuristrategioiden lähtökohtana on ollut taidepoliittinen painotus. Vuosien kuluessa niiden rinnalla on ryhdytty puhumaan myös kaupallisemmasta kulttuuriteollisuudesta. Näissä raporteissa kulttuurisektori on jaettu tavallisimmin kahtia; julkisesti tuettuun, itseisarvoiseen taiteeseen ja kulttuuriin sekä luovuuteen ja voittoa tuottaviin aloihin, joilla on viitattu joko kulttuuriteollisuuteen tai luoviin toi-

¹² Kanerva (2004)

¹³ Kanerva (2004, 7)

mialoihin. Raporteissa esiintyvä arvoketjuajattelu on kattanut kulttuurisektorin molemmat osa-alueet.¹⁴

Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma edustaa strategiatyyppiä, jossa kulttuurihallinnon näkökulma sisältyy luovien alojen kehittämiseen. Täten suunnitelma ilmentää monialaisuutta, vaikka siinä painotuu kulttuurin ja talouden sekä julkisesti tuetun kulttuurin sekä kaupallisen kulttuurin yhteistyö. Kyseinen raporttityyppi ei lähtökohtaisesti ole jonkin hallinnonalan dokumentti, vaan sen luonne on soveltava ja täydentävä. Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelmassa korostuu sekä julkisesti tuetun että kaupallisen kulttuurin itseisarvoisen että integroidun tukemisen tärkeys. Suunnitelmassa tavoitellaan lähtökohtaisesti itseisarvoisen ja kaupallisen taiteen ja kulttuurin tai kulttuurin ja talouden läheisempää yhteistyötä, ja se pyrkii toimimaan niiden rajapinnoilla, mitä kuvastaa mm. elämystuotannon käsite.¹⁵

Muissa mainituissa strategiatyypeissä suhde kulttuuriin ja taiteisiin on etäisempi. Niiden sisällöissä painottuvat mm. suurimman kasvun alat sekä teknologian soveltaminen. Erityisesti digitaaliselle sisällöntuotannolle annetaan näissä strategioissa suuri painoarvo. Toisaalta joissakin luovien alojen strategioissa on painotettu innovaatioiden, tieteen ja tutkimuksen merkitystä. Inhimillisen pääoman kehittämiseen tähdänneissä luovuusstrategioissa luovuus taas on ymmärretty laajana, erityisesti kasvatukseen ja oppimiseen liittyvänä ulottuvuutena.¹⁶

Suomessa luovien alojen strateginen painoarvo on vahvistunut selvästi kuluksen kymmenen vuoden aikana. Varsinaisesti keskustelu kulttuurin merkityksestä alueiden kehitykseen käynnistyi 1990-luvulla. Keskustelua vauhditti osaltaan Euroopan neuvoston (1998) 1990-luvun lopulla julkaisema Syrjästä esiin -raportti.¹⁷ Sen mukaan kulttuurisen, sosiaalisen, taloudellisen ja alueellisen kehityksen välillä vallitsee monikerroksinen vuorovaikutussuhde. Kult-

¹⁴ Kanerva (2004), Kainulainen (1999)

¹⁵ Kanerva (2004, 9)

¹⁶ Kanerva (2004)

¹⁷ Euroopan neuvosto (1998)

tuuri on tärkeä alueellisen kehityksen voimavara, ja siksi se on vedettävä ”syrjästä esiin” sekä saatettava poliittisten ja hallinnollisten päätöksentekoprosessien ytimeen.

Vähitellen strateginen painotus siirtyi 2000-luvulle tultaessa kulttuurinäkökulmasta laajemmin luovuuden eri ulottuvuuksiin. Monet tutkimukset esittivät todisteita luovan talouden ja alueiden kehityksen välisistä yhteyksistä. Erityisen paljon huomiota 2000-luvun alussa sai yhdysvaltalaisen talousmaantieteilijän Richard Floridan (2002) teos *The Rise of Creative Class*. Floridan mukaan elämme aikakautta, jossa luovuus ilmenee paitsi yksilöllisenä neroutena myös talouselämän ja alueiden kehityksen ytimessä vaikuttavana alkuvoimana. Luovuudesta on muodostunut ikään kuin alueiden ja kaupunkien selviytymisen ja kilpailukyvyn tukipilari, joka synnyttää kollektiivisena oppimisprosessina alueille uusia innovaatioita ja houkuttelee kaupunkiin luovissa ammateissa toimivia globaalitalouden osaajia – luovaa luokkaa. Suomessa keskusteluun osallistuivat mm. tulevaisuudentutkija Markku Wilenius (2004) teoksellaan *Luovaan talouteen* ja filosofi Pekka Himanen, joka laati vuonna 2004 eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle katsauksen *Välittävä, kannustava ja luova Suomi*.

1.3 Kansallisia luovien alojen strategioita

Vahvistuneen yhteiskunnallisen diskurssin johdosta maassamme on valmisteltu viime vuosina runsaasti luovien alojen strategioita. Kulttuurin merkitys on nähty yhä enemmän paitsi taiteellisenä itseisarvona myös talouselämän moottorina. Asetelma on tullut selkeästi esille mm. opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan aluekehittämisen toimenpideohjelmassa, jossa asetettiin painopisteitä vuosille 2003—2013. Linjauksissa korostuivat sekä taide- ja kulttuurielämän tukemisen tarpeet (kirjastotoimi, museot ja kulttuuriperintö, teatterit ja orkesterit, taide- ja taiteilijapolitiikka ja lastenkulttuuri) että kulttuurisidonnaisen yritys- ja palvelutoiminnan tukeminen (mm. matkailuun liittyvä tuotteistaminen ja liiketoimintaosaaminen sekä digitaalinen sisältötuotanto).

Luovuuden ja luovan talouden yhteiskunnallinen ja strateginen merkitys huomioitiin hallinnollisesti varsinaisesti vuonna 2004, jolloin opetusministeriö käynnisti Matti Vanhasen hallitusohjelman mukaisesti luovuusstrategian valmistelun. Toimeksiannon tavoitteena oli

- kiinnittää yhteiskunnan eri toimijoiden huomio luovuuden kasvavaan merkitykseen yksilöiden, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnissa ja menestyksessä
- lisätä eri toimin edellytyksiä luovuuteen liittyvien yhteiskunnan kehittämismahdollisuuksien ja kasvavien kilpailu- ja tehokkuusvaatimusten välillä
- hyödyntää ja tukea olemassa olevia luovuuden edistämiseen tähtääviä hankkeita tai prosesseja, tehdä uusia aloitteita tai käynnistää uusia prosesseja, joilla mahdollistetaan luovuuden parempi toteutuminen elämän ja yhteiskunnan eri alueilla sekä valmistella strategia luovuuden edistämiseksi Suomessa.

Luovuusstrategia tarkasteli luovuuden käsitettä hyvin laajasti käsittäen käytännöllisesti katsoen kaikki yhteiskunnallisesti yksilölliset ja yhteisölliset ominaisuudet. Tuloksena syntyi kaksi raporttia: *Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä (2005)* sekä *Yksitoista askelta luovaan Suomeen (2006)*. Toimenpide-ehdotuksissa korostettiin mm. koulutuksen ja luovuuden välisiä yhteyksiä, kulttuurisen ja taiteellisen luovuuden kerrannaisvaikutuksia, innostavien asuin- ja työympäristöjen merkityksiä, luovuutta edistäviä työelämäkäytänteitä, työntekijän motivointia sekä alueellisten innovaatioympäristöjen ja luovuuden välisiä yhteyksiä.

Alueiden kehittämisen yhteydessä strateginen keskustelu on painottunut viime vuosina luovien alojen yritystoiminnan kehittämiseen. Vuonna 2006 opetusministeriö julkaisi *Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen -selvityksen*, ja vuonna 2007 ilmestyi kauppa- ja teollisuusministeriön *Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015*. Opetusministeriön selvityksessä painotettiin, että luovat alat omaavat taloudellista kasvupotentiaalia myös Suomessa. Tämän vuoksi on panostettava luovien alojen yrittäjien liiketoi-

minnan kehittämisen määrätietoiseen ja pitkäjänteiseen tukemiseen. Tämä edellyttää toimenpide-ehdotusten mukaan

- luovien alojen käsitteen selkiyttämistä
- luovien alojen strategioiden nivomista aluekehitystyöhön
- rahoitusjärjestelmien kehittämistä
- liiketoimintaosaamisen kehittämistä (mm. kehittämissyhtiöt, yrityshautomo- ja konsulttiverkostot, kansainvälistyminen).

Kulttuuriviennin edistäminen on ollut uusi strateginen painopiste luovien alojen yritystoiminnan kehittämisessä. Vuonna 2003 käynnistyi opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön yhteinen kulttuurivientihanke. Selvitysmies Hannele Koivusen raportti *Onko kulttuurilla vientiä?* valmistui vuonna 2004 ja esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi vuonna 2007. Opetusministeriön julkaisema kulttuuriviennin kehittämisohjelma kohdistuu kulttuurin toimialojen

- yritystoiminnan kehittämiseen
- vientitoiminnan kannalta merkittävien klustereiden ja verkostojen vahvistamiseen
- kansainväliseen markkinointiin ja promootioon
- kulttuuriviennin rakenteiden ja tietoperustan vahvistamiseen
- kansainvälisen kulttuuriyhteistyön ja -vaihdon kehittämiseen
- kulttuuriviennin kannalta kilpailukykyisen lainsäädännöllisen toimintaympäristön aikaansaamiseen.

Kauppa- ja teollisuusministeriön kiinnostus luovien alojen strategiseen kehittämiseen on ollut hallinnollinen signaali siitä, että luovien alojen yritystoiminnassa nähdään kasvupotentiaalia. KTM:n (2007) luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategiassa nostetaan esille neljä keskeistä strategista päämäärää:

1. *Luoda suotuista, uskaltamiseen kannustava toimintaympäristö luovien alojen yrittäjyydelle. Yritykset tarvitsevat sekä alueellisesti että kansallisesti toimintaympäristön (tekijänoikeuskysymykset, verotus, ennakointitieto, koulutus jne.), jossa niiden erityispiirteet eivät ole uhkia, vaan mahdollisuuksia. Tällöin niiden kautta voi syntyä uudenlaisia tuotteita ja palveluita eri toimialoille.*
2. *Saada luovien alojen yritysten liiketoimintaa kehitettyä siten, että entistä useamman yrityksen kasvu ja kansainvälistyminen on mahdollista. Tämä vaatii kykyä tunnistaa kärkiyritykset sekä panostamista myös pienten yritysten kansainvälistymiseen.*
3. *Keskittyä tuotekehityksessä kansainvälisesti kilpailukykyisiin tuotteisiin, jotka ovat asiakaslähtöisiä, mutta laadultaan korkeatasoisia. Päämääränä on löytää uusia rahoitusmuotoja tuotekehitykseen.*
4. *Luoda Suomeen luoville aloille tuottaja- ja manageriporras, joka toimii ammattitaitoisesti kansainvälisissä toimintaympäristöissä. Yrityksissä on monialaista johtamisen osaamista, joka ottaa huomioon luovien prosessien erityisvaatimukset.*

Laadittujen strategioiden myötä luovien alojen yritystoiminnan kehittämisen, tutkimus- ja koulutushankkeet yleistyivät Suomessa vuosituhaten vaihteessa. Rakennerahastokaudella 2000-2006 alan yritystoiminnan tukemiseen käytettiin hankerahoitusta kaikkiaan noin 65 miljoonaa euroa. Hankkeita toteutettiin lukumääräisesti 158 kpl. Luku on suuntaa-antava, sillä käsitelmäärityksen vuoksi tarkkaa rajausta hankkeista on mahdotonta tehdä.¹⁸

Alueellisella tasolla luovien alojen kehittämistoiminta on vaihdellut. Tavoitteena on pidetty sitä, että luovien alojen yritystoiminta on selkeämmin mukana myös maakuntaohjelmissa sekä osana TE-keskusten, uusyrityskeskusten, seudullisten kehittämissyhtiöiden, teknologiakeskusten, yrityshautomoiden ja

¹⁸ KTM (2007, 22)

maakuntien liittojen strategioita ja operatiivista työtä.¹⁹ Tämä edellyttää aktiivista tiedon jakamista ja konkretisointia, jotta alan painoarvo voidaan huomioida osana alueellista yritystoiminnan kehittämistä.

Monet maakunnat ovatkin viime vuosina aktivoituneet luovien alojen strategian valmisteluun. Esimerkiksi Keski-Suomen liiton toimesta valmistui vuonna 2003 raportti *On luovan toiminnan aika. Luovan toimialan kehittäminen Keski-Suomeen*. Varsinais-Suomessa on puolestaan laadittu vuonna 2006 kehittämissuunnitelma *Luovista toimialoista luovaan talouteen? Varsinais-Suomen luovien toimialojen strategia 2013*. Etelä-Pohjanmaan liitto taas julkaisi äskettäin *Etelä-Pohjanmaan luovien alojen yritystoiminnan kehittämissuunnitelman (2007)*.

1.4 Luovien alojen strateginen asema Etelä-Savossa

Etelä-Savossa ei ole tähän mennessä laadittu kulttuurialan tai luovien alojen varsinaisia strategioita. Vuosituhannen vaihteessa Etelä-Savon maakuntaliitossa toimi Etelä-Savon avaintuotantoketjut ja niiden toimintaympäristö -hanke, jossa kulttuuri oli yhtenä seitsemästä kehittämisalasta. Taustalla oli kulttuurin ottaminen yhdeksi Etelä-Savon avaintuotantoalaksi Tavoite I -ohjelmaan. Klusterityössä oli mukana laaja joukko kulttuurialan ammattilaisia. Lopputuotteena syntyi *Kulttuurista työtä ja toimeentuloa. Etelä-Savon kulttuurin kehittämissuunnitelma* vuonna 2001. Suunnitelmaan kirjattiin maakunnalliset kulttuurialan kehittämisen painopisteet, tavoitteet ja toimenpide ehdotukset.

Kuusi vuotta sitten valmistuneessa Etelä-Savon kulttuurin kehittämissuunnitelmassa korostettiin sitä, että kulttuuri on nousemassa perinteisten elinkeinosten ja kehittämisalojen joukkoon alueellisen kehittämisen välineenä myös Etelä-Savossa. Samalla korostettiin kulttuurin merkitystä työllistäjänä, inhimillisen pääoman kasvattajana ja hyvinvoinnin lisääjänä.

¹⁹ OPM (2006, 50).

Kulttuurin kehittämissuunnitelman toteuttamista edistämään perustettiin Mikkelin ammattikorkeakouluun KUVÉ - kulttuurista vetovoimaa -hanke vuosiksi 2002—2005. Visiona oli toteuttaa Kulttuurikeskus Gottlundiksi nimetty kulttuurialan alueellisen kehittämisen keskus, joka koordinoisi ja ylläpitäisi kulttuurialan koulutuksen, tutkimuksen, hallinnon ja elinkeinoelämän yhteistyötä. Visioon ei ylletty, mutta yleistavoite, kulttuurialan näkyvyyden lisääminen aluekehitystyössä eteni.

Etelä-Savon maakuntaliitossa työ jatkui Matkalaukku - matkailun ja kulttuurin kehittämishankkeessa (2001–2007), jonka keskeisenä tehtävänä oli hankeaktivointi ja matkailun ja kulttuurin toimialojen kehittäminen. Hanke painottui matkailun kehittämiseen, mutta varsinkin alkupuolella kulttuurimatkailun hankkeita oli runsaasti. Vuonna 2006 hankkeessa viriteltiin uudelleen kulttuuriasioiden eteenpäin viemistä, minkä seurauksena aloitti myös Luovan toimialan tutkimusjohtaja -hanke Mikkelin ammattikorkeakoulussa. Hankkeen aikana on järjestetty seudullisia hankesuunnittelu- ja strategiailaisuuksia, joiden avulla on pyritty aktivoimaan maakunnan luovien alojen toimijoita hanketoimintaan. Kulttuurialan kehittämistyön vahvistamiseksi Etelä-Savon maakuntaliitto nimesi vuoden 2007 lopussa kulttuuriasiainneuvottelukunnan, joka on jatkoa KUVÉ -hankkeessa järjestetyille kulttuurifoorumien työlle.

Etelä-Savon haasteena on koko 2000-luvun ollut - kulttuurialan toimijoiden näkökulmasta - toimialan saaminen maakunnassa vakavasti otettavaksi elinkeinoksi. Osittain tässä on onnistuttu, muun muassa kulttuurimatkailu ja tapahtumatuotanto on tunnustettu keskeisiksi matkailun ja vapaa-ajan maakunnan vetovoimatekijöiksi. Suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen, useiden kehittäjäorganisaatioiden yhteistyössä eteenpäin viemä kehittämistyö on kuitenkin vielä puutteellista ja vaatii erityisesti elinkeinoelämän kehittäjien osallisuutta.

Luovien toimialojen käsite ei ole tällä hetkellä sellaisenaan Etelä-Savossa käytössä alueen kehittämisohjelmissa ja -suunnitelmissa. Luovien alojen näkökulma on kuitenkin tunnistettavista useista maakunnassa vaikuttavista kehit-

tämisohjelmista; maakuntaohjelmasta, Etelä-Savon matkailun kehittämisohjelmasta 2007—2013, aluekeskusohjelmista sekä matkailun ja elämystuotannon osaamiskeskusohjelmasta.

Maakuntasuunnitelmassa Etelä-Savo nähdään vuonna 2025 Helsingin ja Pietarin metropoliseutuihin verkottuneena palvelu-, teollisuus- ja kulttuurimaakuntana. Mahdollisuudet muuan muassa luovalle toimialalle nähdään uuden yritystoiminnan luomisessa vapaa-ajan asumiseen, matkailuun, luontoon ja kulttuurin liittyvillä aloilla.²⁰

Maakuntasuunnitelmaa toteutetaan nelivuotisilla maakuntaohjelmilla, joista voimassa oleva (2007–2010) on valmistunut syksyllä 2006. Ohjelman mukaan kehittämistoimenpiteitä ja -resursseja suunnataan valituille avainklustereille, joista luovan talouden aloilla tai rajapinnoilla toimivat matkailun, kulttuurin ja hyvinvoinnin klusterit. Ne muodostavat kokonaisuuden, jonka mahdollisuuksia uuden elinkeinotoiminnan kannalta ei ole vielä hyödynnetty. Informaatio- ja mediateknologia ovat tukiosaamisaloja, joiden avulla verkostomaisen ja luovien alojen yritystoimintaa on mahdollista vahvistaa ja kasvattaa.²¹ Maakuntaohjelman tavoitteena on myös saada valtakunnallinen digitoinnin ja sähköisen arkistoinnin ja asiointin keskus maakuntaan sekä vahvistaa matkailun osaamiskeskittymää.²²

Laajasti tarkasteltuna luovien alojen kehittäminen sivuaa läpileikkaavana kokonaisuutena kaikkia maakuntaohjelmassa mainittuja keskeisiä toimintalinjoja, sillä sektorikohtainen ajattelu on luovien alojen kehittämiselle vieras. Luovat alat liittyvät mm.

- elinympäristön houkuttelevuuden ja viihtyisyyden lisäämiseen (Ihmiset – Hyvinvointi – Palvelut -toimintalinja)
- väestön osaamistason nostamiseen ja innovaatioympäristöjen rakentamiseen kärkiosaamisalojen avulla sekä teknologian soveltamiseen (Osaaminen - Innovaatiot – Teknologia -toimintalinja)

²⁰ Etelä-Savo 2025. Maakuntasuunnitelma (2006)

²¹ Etelä-Savon maakuntaohjelma (2006)

²² www.esavo.fi/tiedotteet/17.

- yritystoiminnan toimintaedellytysten ja kilpailukyvyn vahvistamiseen, kasvuyritysten luomiseen ja uuden yritystoiminnan synnyttämiseen (Yritystoiminta – Tuotanto – Työelämä -toimintalinja)
- vetovoimaisen ympäristön ja saavutettavuuden paranemiseen mm. joustavien elämäntapojen yleistyessä (Infrastruktuuri -toimintalinja).

Etelä-Savon matkailun kehittämissuunnitelmassa 2007–2013 yhteydet luovaan toimialaan syntyvät erityisesti kulttuurimatkailun, tapahtumatuotannon ja kulttuuriperinnön hyödyntämisen kautta. Hyvinvointiteemassa yhteys on myös urheilun ja liikunnan toimialaan.²³

Julkisella sektorilla on merkittävä osuus Etelä-Savon elinkeinorakenteessa. Kuntatalouden kiristyessä tärkeäksi nousevat ne palvelut, jotka edesauttavat kansalaisia ottamaan vastuun omasta hyvinvoinnistaan. Näitä ovat muun muassa harrastusliikunta ja -kuntoilu sekä monimuotoiset kulttuuripalvelut, jotka ovat osa luovan talouden toimialoja. Samalla ne palvelevat vapaa-ajan asukkaita ja matkailijoita sekä luovat alueelle vetovoimaa.²⁴

Etelä-Savon matkailun kehittämissuunnitelman mukaan luovia aloja voidaan hyödyntää matkailukeskittymien (Savonlinna, Mikkeli, Heinävesi) kehittämisessä, jolloin luoviin aloihin liittyvä sisältötuotanto tarjoaa uusia mahdollisuuksia mm. ohjelmalvelutoiminnan profiloinnissa. Lisäksi matkailun kehittämissuunnitelmassa painotetaan vesistö- ja hyvinvointiteemoihin pohjautuvien tuotteiden sekä kulttuuritapahtumien kehittämistä, joihin luovien alojen kehittäminen kytkeytyy hyvin kiinteästi. Matkailun kehittämissuunnitelmassa mainitut palveluketjujen katkeamattomuuden turvaaminen sekä matkailun tutkimustoiminnan tukeminen ovat myös yhteydessä luovien alojen kehittämissuunnitelmiaan.

Myös aluekeskusohjelmilla (AKO) on kytköksiä luovien alojen sisältöihin. Mikkelin seudun AKO liittyy tältä osin mm. kilpailukykyisen yritys ympäristöjen ja palvelujen tuottamiseen sekä asumis- ja vapaa-ajan ympäristöjen ke-

²³ Etelä-Savon matkailun kehittämissuunnitelma 2007-2013 (2007)

²⁴ Etelä-Savon matkailun kehittämissuunnitelma 2007-2013 (2007)

hittämiseen. Erityisenä kehittämiskohteena mainitaan eArkistokokonaisuuden sekä Digitointikeskus Digitalian käynnistäminen sekä digitaalisten palvelujen tuotteistaminen. Tavoitteeksi on asetettu se, että vuoteen 2009 mennessä kansallinen digitointikeskus on vahva kansallinen ja kansainvälinen kirjasto-, arkisto ja museosektoreiden kehittyvä toimija, jolloin Mikkelistä on muodostunut sähköisen arkistoinnin pääkaupunki.

Savonlinnan seudun aluekeskusohjelmalla on selkeä yhteys matkailuun, joka nähdään osana elinkeinostrategiaa. Kehittämällä kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluja luodaan edellytyksiä matkailun ja elävän kaupunkikeskustan kehittämiseksi. Eräänä kohteena ohjelmassa on mainittu Joensuun yliopiston valmisteleva Euroopan luovuuskeskus -hanke. Varkauden aluekeskusohjelmassa (johon kuuluu mm. Joroinen ja Pieksämäki) on niin ikään yhtymäkohtia luovista aloista käytävään keskusteluun. Tavoitteena mainitaan mm. seudullisen kulttuuristrategian toimeenpano sekä lastenkulttuurikeskuksen kehittäminen.

Savonlinnan Innovaatiokeskus Oy:n vetämä matkailun ja elämystuotannon osaamiskeskus ilmentää laajempaa itäsuomalaista pyrkimystä koordinoida ja kehittää elämystalouden liiketoimintaa. Painotuksia ovat mm. järvi- ja luontomatkailun tuotestrategioiden kehittäminen (Lakeland ja Saimaa -konseptit imagojen ja brändin hallintana), sähköiset jakelutieratkaisut ja e-business -liiketoimintamallit (myynti, markkinointi) sekä Itä-Suomen valittujen elämyksellisten kehitysympäristöjen määrittely.

Kaiken kaikkiaan luovien alojen kehittäminen kytkeytyy Etelä-Savossa moniin jo olemassa oleviin ohjelma-asiakirjoihin. Erillinen luovien alojen suunnitelma antaa kuitenkin uuden näkökulman kehittämistoimintaan. Se mahdollistaa yhden ohjelman puitteissa monialaisten palvelukonseptien hahmottamisen, joiden peruslähtökohtana on luovuuden ja kulttuuriosaamisen soveltaminen uusissa toimintaympäristöissä.

1.5 Suunnitelman laatimisprosessi

Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelman valmistelusta on vastannut Mikkelin ammattikorkeakoulun hallinnoima Luovan toimialan tutkimusjohtaja -hanke. Hankkeen rahoittajana ovat toimineet Mikkelin ammattikorkeakoulu, Euroopan sosiaalirahasto ja Etelä-Savon maakuntaliitto.

Ohjelmallisen kehittämistyön onnistumisen peruslähtökohtana on alueellinen edustavuus. Ohjelman linjausten tulee edustaa maakunnallista tahtotilaa ja kehittämisilmastoa.²⁵ Siksi suunnitelman valmisteluprosessiin on pyritty kytkemään mahdollisimman laaja ja kattava joukko alan toimijoita maakunnan eri osista.

Suunnitelman sisällöt ja painopisteet ovat muodostuneet monivaiheisen prosessin kautta. Aineiston keruu voidaan jakaa seuraaviin vaiheisiin ja osa-alueisiin:

- seudullisten asiantuntijaryhmien kokoaminen
- avainhenkilöhaastattelut
- tilastoaineiston kerääminen
- seudulliset keskustelutilaisuudet.

Keväällä 2007 luovien toimialojen tutkimusjohtajahanke kokosi seudulliset kehittämisryhmät, joiden tehtävänä oli tulevaisuusverstaissa pohtia ja ideoida tulevaisuuden hanketoimintaa kullakin seutukunnalla. Kyse ei tässä vaiheessa ollut kattavasta aineiston keruusta, vaan pikemminkin suunnitelmatyölle pohjaa luoneesta tunnustelukierroksesta, jossa maakunnan osa-alueiden erityispiirteitä, kehittämistarpeita ja konkreettisia hanke-ehdotuksia nostettiin esille.

Varsinainen suunnitelman valmistelu alkoi kesäkuussa 2007, jolloin toteutettiin ensimmäiset avainhenkilöhaastattelut. Haastatteluja suoritettiin yhteensä 49 kpl ja haastattelijoina toimivat Heli Metsäpelto ja Kimmo Kainulainen (liite

²⁵ Kainulainen & Lakso (2001)

5). Pääosa haastatteluista suoritettiin puhelinhaastatteluina, ja suurin osa niistä litterointiin aineiston analyysiä varten. Haastattelujen kohteina oli monipuolinen joukko alan toimijoita; aluekehitysviranomaisia, kulttuurin toimijoita, matkailuyrittäjiä, tutkijoita, media-alan asiantuntijoita jne.

Työn peruslähtökohtana on ollut kattavan tilastoaineiston keruu. Tilastot hankittiin tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä ja siihen kuuluvasta julkisyhteisörekisteristä. Tilastollisen luovien alojen nykytilan kartoituksen laati Pia Puntanen.

Haastattelujen ja tilastoaineiston perusteella laadittiin luonnos suunnitelmas- ta, jonka avaintemoja testattiin ja koeteltiin seudullisissa keskustelutilaisuuksissa, joihin oli kutsuttu suuri joukko alan toimijoita ja vaikuttajia. Tilaisuuksissa käytettiin sähköistä Response -palautejärjestelmää, jossa annetuista vaihtoehdoista läsnäolijat saivat äänestää mieleisiään vaihtoehtoja, jotka liittyivät luovien alojen kehittämistarpeisiin Etelä-Savossa. Äänestysten tarkoituksena oli virittää keskustelua ajankohtaisista teemoista. Kaikista seudullisista keskustelutilaisuuksista laadittiin muistiinpanot, joiden avulla suunnitelmaluonnosta muokattiin ennen lopullista viimeistelyä.

1.6 Luovien alojen määrittely ja rajaus

Luovien toimialojen selkeä rajaus on välttämätöntä alueellisen kehittämistyön yhteydessä. Uskottavan ja kehittämisspoliittisesti merkittävän aseman saaminen maakunnallisessa ohjelmatyössä edellyttää riittävän tarkkaa ja teräväpiirteistä käsitelmäärittelyä, jotta kehittämistoimia voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisella tavalla ja jotta ylipäänsä mielekäs kehittämisspoliittinen keskustelu luovista aloista on mahdollista. Keskustelu luovien alojen sisällöistä on ollut kirjavaa ja monimerkityksellistä sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Kaikissa alaa koskevissa strategioissa on lähes poikkeuksetta tuotu esille tilastoinnin, toimialaluokittelun ja käsitelmäärittelyn kirjavuus ja haasteellisuus.

Eri maista löytyy erilaisia määritelmiä luoville toimialoille (*creative industries*). Yhtä yhtenäistä, globaalia määritelmää ei toistaiseksi ole olemassa, sillä jokainen maa on määritellyt alat omista lähtökohdistaan. Osaltaan alan määrittelyä vaikeuttaa monialaisuus sekä teknologian kehitys. Esimerkiksi veturialojen osalta (tv, elokuva, musiikki) tilastointia monimutkaistaa lisääntyvä verkkokauppa. Jatkossa tarvitaan tarkempi ja vertailukelpoinen luovien alojen tuotteiden ja palvelujen määrittely, joka mahdollistaa luotettavan tilasto-, seuranta- ja ennakkointitiedon keräämisen.²⁶

Keskustelu luovista aloista juontaa juurensa kulttuuriteollisuuden käsitteeseen, jota käytettiin alun perin massakulttuurin ja kulttuurituotteiden standardoitumisen kritiikkinä. 1980-luvulla kulttuuriteollisuuden käsitteen merkitys muuttui, ja sillä viitattiin kulttuuritoiminnan taloudelliseen potentiaaliin. Vähitellen kulttuuriteollisuuden rinnalla ryhdyttiin puhumaan kulttuuriyrittäjyydestä sekä monista muista rinnakkaiskäsitteistä, kuten elämysteollisuudesta, luovasta teollisuudesta, vapaa-ajan teollisuudesta, informaatioteollisuudesta, viihdeteollisuudesta, tekijänoikeusteollisuudesta ja mediateollisuudesta. Kaikilla rinnakkaiskäsitteillä on ollut yhteys luovien alojen taloudelliseen potentiaaliin, vaikka niiden sisällölliset painotukset ovat vaihdelleet.

Suppean määritelmän mukaan luovat alat rajautuvat yrittäjyyteen ja kauppaan, jota käydään kulttuurisilla sisällöillä. Tällöin luoviksi aloiksi voidaan lukea mm. arkkitehtipalvelut, muotoilu, graafisen alan toiminta, elokuva ja tv-tuotannot, kirjojen tuotanto ja jakelu sekä digitaalinen sisällöntuotanto. Luovalla toimialalla on läheinen yhteys myös tapahtumatuotantoon, teatteriin, musiikkiin, tanssiin ja näyttelytoimintaan. Osa teatteri- ja tapahtumatuotannosta tehdään yritysten toimesta, vaikka erityisesti tapahtumien järjestämisessä järjestöt ja talkootyö ovat merkittävässä asemassa. Ratkaisevaa tapahtumatuotannon, teatterin, musiikin, tanssin ja näyttelytoiminnan osalta on niiden tuotantotapa.²⁷

²⁶ KTM (2007, 19), Leikola & Leroux (2006, 21), OPM (2006a, 49), OPM 2006b, 10).

²⁷ OPM (2006, 10), Kainulainen (2005)

Laajimman näkemyksen mukaan luovat alat sisältävät kaikki alat, jotka synnyttävät tekijänoikeuksia, patenteja tai tuotemerkkejä. Tällöin ne nähdään liiketoimintana, joka perustuu aineettoman omaisuuden kaupalliselle hyödyntämiselle. Tekijänoikeusalat on käsitteenä pitkälti yhteneväinen luovien toimialojen kanssa. Se kattaa myös ohjelmistoliiketoiminnan.²⁸

Kansainvälisesti luovia toimialoja on määritelty useissa eri maissa.²⁹ Yhteistä näille kaikille on, että mukaan on laskettu seuraavat alat:

- elokuva- ja videotuotanto
- esittävät taiteet (teatteri ja musiikki)
- kuvataide ja valokuvaus
- kustannusala ja kirjallisuus
- radio- ja tv-tuotanto.

Useimmissa maissa luoviin toimialoihin on laskettu myös arkkitehtuuri, mainosala ja muotoilu. Muutamissa maissa tekijänoikeusalat ja luovat toimialat ovat lähes identtisiä. Tekijänoikeusalojen kansantaloudellisia vaikutuksia on tutkittu laatimalla niistä luokitus (WIPO2003). Alat jaetaan neljään ryhmään:

1. Tekijänoikeuden ydinalat

- lehdistö ja kirjallisuus, musiikki, teatterituotannot ja ooppera, elokuva ja video, valokuvaus, ohjelmistoteollisuus ja tietokannat, visuaaliset taiteet ja graafinen suunnittelu, mainospalvelut, tekijänoikeuksia keräävät yhdistykset

2. Tekijänoikeuksista riippuvaiset alat

- alat, jotka valmistavat ja myyvät laitteita, jotka liittyvät tekijänoikeuksien suojattujen teosten välittämiseen, tuottamiseen tai käyttöön

3. Osittaiset tekijänoikeusalat

- toimialat, joissa osa toiminnoista liittyy tekijänoikeuksien suojattuihin teoksiin tai esim. niiden luomiseen, tuotantoon, esittämiseen tai jakeluun (museot, arkkitehtuuri, lelut, tekstiiliteollisuus)

²⁸ KTM (2007, 19)

²⁹ KTM (2006)

4. Tekijänoikeuksien tukialat

- vähittäis- ja tukkukaupan alat, liikenne, puhelintekniikka ja internet

KTM:n kehittämisstrategian yhteydessä käytetty luovien alojen määritelmä pohjautuu kansainväliseen rajaukseen, joka soveltuu myös Suomen olosuhteisiin. Luoviin aloihin sisällytetään strategiassa seuraavat alat: animaatiotuotanto, arkkitehtipalvelu, elokuva- ja tv-tuotanto, kuvataide ja taidegalleriat, käsityö, liikunta- ja elämyspalvelut, mainonta ja markkinointiviestintä, muotoilupalvelut, musiikki ja ohjelmapalvelut, peliala, radio- ja äänituotanto, taide- ja antiikkikauppa, tanssi ja teatteri sekä viestintäala. Useimpiin edellä mainituista aloista liittyy tuotteiden ja palvelujen jakelu, joka on digitalisoitumisen vuoksi monien alojen kohdalla murroksessa.³⁰

Alan määrittelyn perusongelmana on kaikenkattavuus. Lähtökohtaisesti luovien alojen liiketoiminta liittyy läheisesti lähes kaikkiin teollisuus- ja palvelu-toimialoihin, erityisesti muotoilun, mainonnan ja markkinointiviestinnän sekä animaatioiden kautta, joiden soveltamismahdollisuudet eri toimialoilla ovat kasvussa.³¹ Luovien alojen määrittelyn eräänä haasteena on juuri toimialojen rajapintojen haltuunotto.

Käsitteellinen laaja-alaisuus heijastuu myös alan yrittäjyyden luonteeseen. Luovan tuotannon eri aloilla toimitaan erilaisilla liiketoimintamalleilla ja ansaintalogiikoilla. Laaja-alaisuus kytkeytyy myös luovan toiminnan arvolähtökohtien moninaisuuteen. Luovien toimialojen sisällä sekoittuvat helposti näkemykset siitä, mikä on viihdettä, mikä informaatiota, mikä taidetta ja it-seisarvoa, mikä liiketoimintaa, mikä taas sivistisyhteiskunnan rakennusainesta, kuten autenttista kulttuuriperintöä.³² Tätä työtä varten tehdyissä avainhenkilöhaastatteluissa luoville aloille annettiin Etelä-Savossa mm. seuraavia merkityksiä:

³⁰ KTM (2007, 20)

³¹ KTM (2007, 20)

³² Leikola & Leroux (2006)

- liiketoimintaa
- innovaatioympäristön rakennusaines
- taidetta, taidekasvatusta
- hyvinvoinnin edistämistä
- oppimista, kasvatusta
- vapaa-ajan palveluita
- osa ihmisen kaikkea toimintaa
- klusteroitumisen prosessi.

Haastattelujen yleisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että luovia aloja on kehitettävä Etelä-Savossa taiteen, hyvinvoinnin, yrittäjyyden, kasvatuksen ja innovaatioympäristöjen rakentumisen näkökulmista. Ainoastaan yrittäjyyteen keskittyminen antaa liian kapean kuvan alan moninaisuudesta osana alueellista kehittämistyötä.

2 ETELÄ-SAVON LUOVA TALOUS - TILASTOPOHJAINEN TARKASTELU

2.1 Lähtökohtana valtakunnallinen määrittely

Toimialan laveuden, uutuuden ja monialaisuuden johdosta sen sisällön hahmottaminen on haasteellista. Suomessa opetusministeriö ja tilastokeskus laativat vuonna 2006 kulttuurin satelliittikirjanpitoa varten toimialaluokituksen, jonka voidaan katsoa olevan Suomen luovien toimialojen toimialaluettelo, koska siihen sisältyvät lähes kaikki kansainvälisessä luokituksessa mukana olevat luovat toimialat.³³ *Kulttuurin arvo?*-julkaisussa pidättydytään kuitenkin kulttuuriala-nimitykseen. Siinä ryhmitellään 52 ydintoimialaa neljään pääryhmään:

- taide ja kulttuuriperintö
- joukkoviestintä
- muotoilu ja mainonta
- viihde.

³³ OPM (2006b, 35)

Lisäksi mukaan on otettu tässä vaiheessa opetusministeriön toimialasta urheilu sekä käsityö. Selvityksen tarkoituksena on kulttuurin kansantaloudellisen vaikuttavuuden tietoperustan vahvistaminen. Pyrkimyksenä on aloittaa satelliittikirjanpidon pilotointi vuonna 2007.

Etelä-Savon luovien toimialojen nykytilatarkastelussa lähtökohdaksi on otettu tilastokeskuksen ja opetusministeriön laatima edellä mainittu toimialaluettelo (liite 1). Sen lisäksi on haluttu tarkastella ohjelmistotoimialan³⁴ tilannetta maakunnassa. Toimialalla on kansainvälisesti kasvupotentiaalia, ja se edustaa sisältötuotannon osalta luovien toimialojen rajapintoja. Lisäksi odotukset kulttuuriperinnön digitoinnin sekä sähköisen arkistoinnin ja asioinnin kehittämisessä tekevät toimialan seuraamisen arvoiseksi.

Kysymys kuuluu, löytyykö Etelä-Savosta katetta ilmauksille luova toimiala tai luova talous ja millainen se on rakenteeltaan. Lähtökohtana on tilastollinen tarkastelu, eikä tässä selvityksessä ollut mahdollisuutta perehtyä syvemmin eri toimialoihin. Tavoitteena on ollut antaa luovalle toimialalle jollakin tapaa mitattavat kehykset, minkä jälkeen on mahdollista erillistutkimuksilla perehtyä alan kehittämiskysymyksiin tarkemmin.

Aineistona selvityksessä on käytetty tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikka-rekisteriä ja siihen kuuluvaa julkisyhteisörekisteriä. Yritysrekisteriin kuuluvat kaikki yritykset, yhteisöt ja yksityiset elinkeinonharjoittajat, jotka ovat toiminnastaan arvonlisäverovelvollisia tai toimivat työnantajina. Julkisyhteisöjen rekisteri sisältää tiedot valtion virastoista, kunnista ja kuntayhtymistä. Aineistosta selvitettiin valituilla toimialaluokilla toimivien yritysten määrää, sijaintia seutukunnittain sekä henkilöstön ja liikevaihdon suuruusluokkaa vuodelta 2006. Toimialaryhmittäisessä tarkastelussa pyrittiin mainitsemaan yrityksiä esimerkinomaisesti, mutta syvempään laadulliseen tarkasteluun ei ollut mahdollisuutta.

³⁴ Ohjelmistojen kustantaminen, muu ohjelmistojen suunnittelu, valmistus ja konsultointi.

Tilastoaineiston puutteena on, ettei se anna tietoja yritysten sivutoimipaikkojen liikevaihdosta ja henkilöstömääristä. Sen vuoksi esimerkiksi maakunnan ulkopuolella päätoimipaikkaansa pitävän yrityksen Etelä-Savossa sijaitsevan sivutoimipaikan tietoja ei ollut käytettävissä. Tilastosta ei myöskään ollut saatavissa yhdistysten liikevaihtotietoja, koska käsitteellisesti niitä ei ole. Niinpä yhdistysten ja eräiden muiden keskeisten toimijoiden tiedot kysyttiin puhelimitse.

Toimialat sisältävät tuotteen koko arvoketjun: ideasta luovan prosessin kautta tuotteen/palvelun tuottamiseen, markkinointiin, myyntiin sekä jakeluun ja asiakkaalle toimitukseen. Niinpä mukana on muun muassa valittujen toimialojen vähittäiskauppaa ja myös teollista valmistusta. Tarkastelussa katsottiin parhaaksi pitäytyä valtakunnallisesti laaditussa toimialaluokituksessa, eikä ryhtyä laatimaan omia menetelmiä. Selvityksessä toimialat on jaoteltu myös ydintoimialoihin sekä kaikkiin toimialoihin. Jälkimmäisen luokituksen suhde taiteeseen ja kulttuuriin on ydintoimialoja etäisempi. Ydintoimialojen ulkopuolelle luokituksessa jäävät tällöin käsityö, urheilu ja ohjelmistotoiminta.

2.2 Etelä-Savon luovat toimialat tilastojen valossa

Etelä-Savossa toimii 1 036 yritystä, yhteisöä ja julkisyhteisöä luovilla toimialoilla. Ne jakautuvat pääryhmittäin alla olevan taulukon mukaisesti.

TAULUKKO 1. Valtakunnallisen toimialaluokituksen (Tol2002) luovat toimialat ja toimialojen esiintyminen Etelä-Savossa

	Tol2002, kpl	Etelä-Savossa, kpl
Ydintoimialat		
Taide ja kulttuuriperintö	8	8
Joukkoviestintä	25	20
Muotoilu ja mainonta	5	4
Viihde	14	9
Muut toimialat		
Urheilu	5	5
Käsityö	57	43
Ohjelmisto	2	2

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri 2006.

Maakunnasta löytyy lähes kaikkien toimialojen yrityksiä. Taiteen, kulttuuriperinnön, urheilun ja ohjelmistotoiminnan toimialat ovat kaikki edustettuina. Viihdealan toimialaluokkia on suhteellisesti vähiten edustettuna Etelä-Savossa. Vastaavasti 80 prosenttia joukkoviestinnän sekä muotoilun ja mainonnan toimialoista ja 75 prosenttia käsityön toimialoista löytyy Etelä-Savosta.

Ydintoimialoista Etelä-Savosta puuttuvat kirjatukkukauppa, kirjojen postimyynti ja verkkokauppa, aikakausjulkaisujen ja -lehtien vähittäiskauppa, kuva- ja äänitallenteiden jäljentäminen, suora- ja ulkomainonta, valokuvien kehittäminen, valokuvausvälineiden ja -tarvikkeiden tukkukauppa, soitinten valmistus sekä lelujen, pelien ja viihde-elektroniikan tukkukauppa.

Yritys- ja toimipaikkarekisteristä sekä siihen liittyvästä julkisyhteisörekisteristä tarkasteltiin luovan toimialan yrityksiä ja yhteisöjä henkilökunnan ja liikevaihdon suuruusluokan mukaan sekä seudullista jakaumaa. Tarkastelussa erotettiin ydintoimialat ja julkisyhteisöt omiksi ryhmikseen.

Sekä liikevaihdon että henkilökunnan suuruusluokan mukaan selkeä painopiste on pienissä, liikevaihdoltaan alle 200 000 euron ja henkilöstöltään alle neljän henkilön yrityksissä.

TAULUKKO 2. Etelä-Savon luovan toimialan yritysten ja yhteisöjen määrä liikevaihdon suuruusluokan mukaan

	Kaikki toimialat*	Ydintoimialat
MEUR		
0 - 0,2	626	214
0,2 - 0,4	79	33
0,4 - 1,0	51	23
1,0 - 2,0	14	6
2,0 - 10	13	2
10 - 20	2	-
ei tietoa	206	110
Yhteensä	992	390

* ydintoimialat sisältyvät kaikkiin toimialoihin

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri 2006.

TAULUKKO 3. Etelä-Savon luovan toimialan yritysten, yhteisöjen ja julkisyhteisöjen määrä henkilökunnan suuruusluokan mukaan

Henkilöä	Kaikki toimialat	Ydintoimialat	Julkisyhteisöt
0-4	858	331	22
5-9	57	28	13
10-19	27	10	7
20-49	18	5	5
50-99	7	3	-
100-249	5	1	-
250-499	1	1	-
ei tietoa	19	11	24*
Yhteensä	992	390	71

* henkilöstö kirjattu muualle. Julkisyhteisöt ei sisälly kaikkiin toimialoihin.

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri 2006.

Useita henkilöitä työllistäviä yrityksiä on lukumääräisesti vähän. Yli 50 henkilöä työllistäviä yrityksiä on kaikilla toimialoilla 13. Niistä ydintoimialoilla toimii viisi. Muu painaminen sekä sanomalehtien kustantaminen ja painaminen muodostavat keskeisen kokonaisuuden. Suurin näistä on kansainväliseen QuebecorWorld-konserniin kuuluva Helprint Quebecor Oy sekä Länsi-Savon konserni, johon kuuluvat Etelä-Savon viestintä Oy, Itä-Savo Oy, Länsi-Savo Oy sekä St Michel Print Oy. Yhdellä Pohjoismaiden johtavista kirjanpainajista, WS Bookwell Oy:llä, on Juvalla tuotantolaitos.

Yli 50 henkilöä työllistävien ryhmään kuuluu myös Savonlinnan Oopperajuhlat, joka työllisti vuonna 2005 henkilötyövuosiksi laskettuna 73 henkilöä. Mikkelin Teatteri ja Retretti puolestaan kuuluvat ryhmään 20–49 henkilöä työllistävät. Ydintoimialoista 10–19 henkilöä työllistävät Suomen Metsämuseo- ja Metsätietokeskus Lusto, Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto ELKA, Mainostoimisto NHL Notkea Hinku Laboratorio Oy, Visulahti Oy, Yleisradio Oy:n toimipaikat sekä painoalalla toimivat Finnreklama Oy ja Ari Ohtonen Oy. Ydintoimialojen jakeluporrasta edustavat henkilökunnan määrällä mitattuina suurimpina Markantalo Oy ja Gigantti-ryhmään kuuluva Kimmo Kuokkanen Oy.

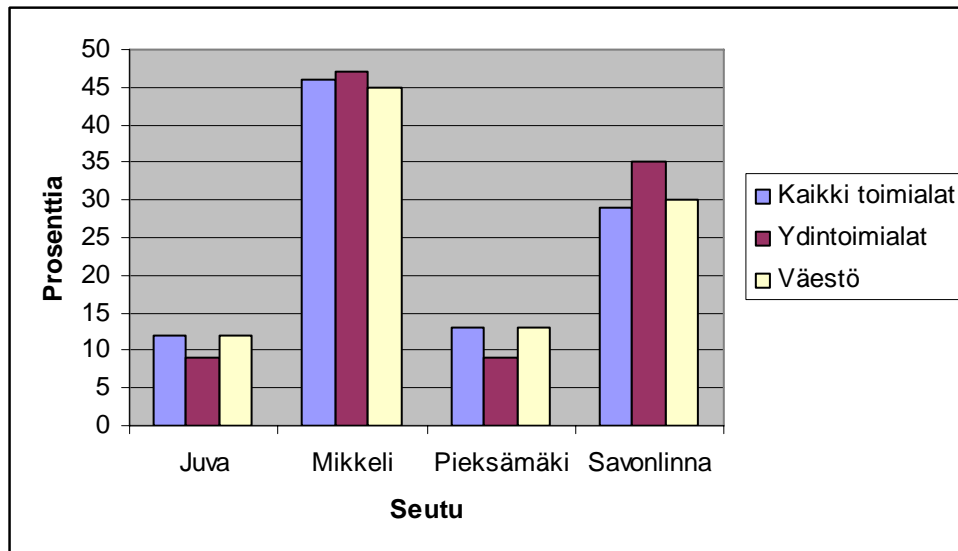
Muista kuin ydintoimialoilla toimivista yrityksistä suurimmat työllistäjät toimivat tavalla tai toisella puu- ja metalliteollisuuden piirissä. Toimialoista ovat edustettuina muu rakennuspuusepäntuotteiden valmistus, puupakkausten ja puutalojen valmistus, muiden huonekalujen ja keittiökalusteiden valmistus sekä lähinnä muiden metalliteollisuuden tuotteiden valmistus. Yrityksiä ovat muun muassa OR-Groupiin kuuluvat Parla Floor Oy, Parlatuote Oy ja Olavi Räsänen Oy, Rantasalmi Oy, Josadoor Oy, Hovinikkarit Oy ja Franke Finland Oy. Vaate- ja jalkineiteollisuutta edustavat Kuomiokoski Oy, Kwintet Leijona Oy sekä laukkuja valmistava Marimekko Tuotanto Oy. Urheilun toimialalla suurimpia työllistäjiä ovat urheiluvälineitä valmistava Exel Oyj ja Etelä-Savon liikunta ry. Vapaa-ajan veneiden sekä laivojen valmistuksen ja korjauksen alalla toimivat Esmerin Oy ja Jonmeri Yachts Oy Ab.

TAULUKKO 4. Etelä-Savon luovan toimialan yritykset ja julkisyhteisöt seutukunnittain

Seutu	Kaikki toimialat	Ydintoimialat	Julkisyhteisöt
Juva	128	36	13
Mikkeli	472	180	27
Pieksämäki	135	35	5
Savonlinna	297	133	26
muu	4	-	-
Yhteensä*	1036	384	71

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri 2006.

Seutukunnallisesti tarkasteltuna Mikkelin seudulla on lähes puolet sekä kaikkien toimialojen että ydintoimialojen yrityksistä. Sen sijaan pelkkiä ydintoimialoja tarkasteltaessa Savonlinnan seudun suhteellinen osuus nousee. Voidaan sanoa, että Savonlinnan seudulla on luovien ydintoimialojen keskittymä. Juvan ja Pieksämäen seuduilla luovien ydintoimialojen yrityksiä on väkilukuun suhteutettuna keskimääräistä vähemmän.

KUVIO 1. Luovien toimialojen ja väestön suhteelliset osuudet seutukunnittain

TAULUKKO 5. Toimialaluokkien ja yli viiden yrityksen keskittymät toimialaluokassa seuduittain

Seutu	Toimialoja edustettuna kpl	Toimialoja kpl, joilla yrityksiä 5 tai enemmän
Juva	50	6
Mikkeli	71	28
Pieksämäki	41	4
Savonlinna	69	19

Kullakin seutukunnalla on ominaispiirteitä, jotka luovat seuduille omaa profiilia. Mikkelin ja Savonlinnan toimialojen määrä on lähes sama, mutta Mikkelin seudulla toimialoittainen yritysten määrä on selvästi suurempi kuin Savonlinnassa (liite 4). Juvan seutukunnalla on nähtävissä rakennuspuusepäntuotteiden ja huonekalujen valmistuksen keskittymä ja Pieksämäellä muiden metallituotteiden valmistuksen keskittymä.

Savonlinnan seudulla luovan talouden ydintoimialojen keskittymä näkyy muun muassa näyttämö- ja konserttitoiminnan, elokuvien ja videoiden tuotannon, valokuvaamotoiminnan sekä soittimien ja musiikin vähittäiskaupan piirissä, jossa toimijoita on joko kappalemääräisesti tai väkilukuun suhteutettuna enemmän kuin Mikkelissä. Myös arkkitehtipalveluja ja mainostoimistoja on lähes puolet koko maakunnassa toimivista. Yhteys Saimaalle on tuonut

vapaa-ajan veneiden korjausta ja valmistusta seudulle. Savonlinnan oopperajuhlien pitkäaikainen ja merkittävä vaikutus näkyy esimerkiksi soittimien ja musiikin vähittäiskaupan keskittymänä.

Mikkelin vahvuus on useiden toimialojen esiintyminen ja niillä toimivien yritysten määrä. Kustannus- ja painotoiminta, arkkitehtipalvelut ja mainostointot sekä teollinen muotoilu muodostavat keskittymiä. Myös maakunnan lähes kaikki yritysmuotoinen taiteilijatoiminta sekä kirjakauppa keskittyvät Mikkelin seudulle.

Kaikille seutukunnille yhteinen piirre on se, että liikuntaan ja vapaa-aikaan liittyvää toimintaa on suhteellisen paljon, joskin väkilukuun suhteutettuna Savonlinnan seudulla sitä on hieman muita vähemmän.

2.3 Toimialaryhmittäinen tarkastelu

Seuraavassa tarkastellaan yrityksiä ja yhteisöjä *Kulttuurin arvo?*-selvityksen mukaisesti toimialaryhmittäin (liite 1). Lisäksi toimialaryhmän yritykset jaettiin sekä henkilökunnan suuruusluokan että liikevaihdon suuruusluokan mukaan kolmeen ryhmään. Henkilökunnan suuruusluokassa ryhmät ovat alle neljä henkilöä työllistävät, 5–19 ja yli 20 henkilöä työllistävät. Liikevaihdon suuruusluokan ryhmiksi muodostettiin alle 200 000:n, 200 000 – 1 miljoonan ja yli 1 miljoonan euron liikevaihdon ryhmät (liite 3).

Taiteen ja kulttuuriperinnön alalla maakunnassa toimii 69 yritystä ja yhteisöä. Taiteilijatoiminta sekä näyttämö- ja konserttitoiminta ovat niistä määrällisesti suurimmat ryhmät. Ryhmään kuuluvat kulttuurialan suurimmat työllistäjät ja näkyvimmit tapahtumanjärjestäjät: Savonlinnan Oopperajuhlat, Mikkelin teatteri, Retretti, Taidekeskus Salmela, Mikkelin musiikkijuhlat, Suomen Metsämuseo- ja Metsätietokeskus Lusto, Elinkeinoelämän Keskusarkisto ELKA sekä muun muassa Savonlinnan orkesteriyhdistys ry, Kangasniemen Musiikkijuhlat ja Joroisten Musiikkiviikot.

Tyypillistä ryhmälle on, että toimijoina ovat usein yhdistykset tai säätiöt. Kolmannen sektorin ohella julkishallinnon osuus taiteen ja kulttuuriperinnön alalla on merkittävä. Mikkelin maakunta-arkisto, Helsingin yliopiston mikrokuvaus ja konservointilaitos sekä Olavinlinna/museovirasto ovat suurimmat valtakunnalliset toimijat. Kuntien ylläpitämät kirjastot sekä maakunnalliset Mikkelin kaupunginmuseo/aluetaidemuseo ja Savonlinnan maakuntamuseo ovat tärkeitä toimijoita taiteen ja kulttuuriperinnön alalla. Savonlinnan kaupunginteatteri on siirtynyt vuoden 2007 alusta lähtien kannatusyhdistyksen ylläpitämäksi. Ryhmään kuuluvat myös henkilökunnan määrältään pienempinä Jalkaväkimuseo ja Mikkelin orkesterin intendentuuria sekä musiikkialan tapahtumatuotantoa hoitava HT-Intendent Oy.

Taiteilijatoimintaa harjoittaa yli kolmekymmentä pientä, usein sivutoimista yrittäjää. Tilastossa ovat mukana arvonlisäverovelvollisiksi ilmoittautuneet taiteilijatyötä tekevät. Näiden määrä on pieni verrattuna taiteilijatyötä tekeviin henkilöihin, joita Etelä-Savon taidetoimikunnan arvion mukaan on maakunnassa noin 650 henkilöä.³⁵ Esimerkkeinä taiteilijatyötä tekevistä, yrittäjänä työllistävistä voisi mainita esimerkiksi Bianca Morales Production Oy:n, Finnish All Music and Media Oy:n, näyttelijä Juha Hyppösen Oy Voiceover Ltd:n ja Skripta-kirjoittajaopistoa pitävän Marja Myyryläisen. Kulttuurin ja viihteen tukipalveluihin kuuluu muun muassa Savonlinnasali Oy:n ja Mikkelin Mikaeli Oy:n toiminta.

Joukkoviestintä muodostuu kirjojen, sanomalehtien ja aikakauslehtien kustantamisesta, painamisesta ja kaupasta, elokuvien ja videoiden tuotannosta, levittämisestä, esittämisestä sekä radio- ja tv-toiminnasta. Toimiala on suuri ja sen kentässä on tapahtunut ja tapahtuu paljon muutoksia erityisesti sähköisen viestinnän laajenemisen johdosta.³⁶ Ryhmään kuuluu 129 yritystä.

Etelä-Savossa sanomalehtien kustantaminen ja painaminen sekä muu painaminen muodostavat merkittävän toimialan. Ryhmän muodostavat kaikki

³⁵ Etelä-Savon taidetoimikunta/Etelä-Savossa apurahoja hakeneet eri alojen taiteilijat. Huom. tilastossa ei huomioida pää- tai sivutoimisuutta.

³⁶ Alan voimakkaiden muutosten vuoksi sen tilastointiperusteet tulevat muuttumaan vuoden 2008 alusta lähtien.

maakunnalliset ja paikalliset sanomalehdet sekä kansainvälisillä markkinoilla toimivat painotalot HelprintQuebecor Oy, St Michel Print Oy ja WS Bookwell Oy:n Juvan tuotantolaitos. Suurin kirjojen kustannustoimintaa harjoittava yritys on WSOY Oppimateriaalit Oy. Oppikirjoja kustantaa myös mikkeliäinen Pii-kirjat Oy, joka ylittää kirjojen kustantajista liikevaihdoltaan edellä mainitun lisäksi ainoana keskiryhmään. Kirjakauppoja ja antikvariaatteja maakunnassa on 18.

Elokuvien ja videoiden tuotantoa ilmoittaa harjoittavansa 15 yritystä. Liikevaihdoltaan ne kuuluvat kaikki pienimpään ryhmään, ja työllistävä vaikutus on pieni. Vaikka toiminta ei toistaiseksi ole kovin suurta, on yrityksiä kuitenkin kaikilla maakunnan seutukunnilla. Tunnetuin lienee luontokuvauksen alalla toimiva Juha Taskinen. Elokuvateatterit kuuluvat tähän ryhmään; niiden työllistävä vaikutus on pieni, mutta ne kuuluvat liikevaihdoltaan keskiryhmään.

Äänitallenteita kustantavien yritysten määrä on pieni, mutta yritykset toimivat monipuolisesti äänentoiston, multimedian ja äänitetuotannon osa-alueilla sekä ohjelmanjärjestäjinä. Sähköinen media ja uudet teknologiat yhdistävät ylipäänsä useita eri aloja; niinpä itse asiassa esimerkiksi www-sivuja tekevät yritykset saattavat löytyä esimerkiksi tästä ryhmästä, taiteilijatoiminnasta tai mainospalveluista. Radio- ja televisiotoiminnasta maakunnassa vastaa pääasiassa Yleisradio ja Länsi-Savo-konserniin kuuluva Etelä-Savon Viestintä Oy, joka ylläpitää Savonlinnan ja Mikkelin seudun paikallisradio IskelmäMikkeliä.

Ohjelmistotoimialalla toimii Etelä-Savossa 77 yritystä. Myös niistä suurin osa on alle neljän henkilön yrityksiä, joskin kahdeksan liikevaihdoltaan ylittää keskiryhmään. Ryhmästä 17 on joko muualla toimivien yritysten sivutoimipisteitä tai niistä ei muuten ole saatavissa tietoja tilastokeskuksen aineistosta. Ai-noactive Oy ja Ace1Solutions Oy toimivat hyvinvoinnin ja liikunnan alalla, useimmat tekevät järjestelmä- ja ohjelmistoratkaisuja yrityksille. Eteläsavolai-

sista suurimmat ovat Saima Soft&People, jolla on Mikkelin lisäksi kolme toimipistettä muualla maassa, sekä Seasam House Oy.

Muotoilun ja mainonnan yritykset ovat Etelä-Savossa tyypillisesti pieniä, mutta niitä on suhteellisen paljon. 35 arkkitehtitoimistoa työllistää 29 henkilöä ja 35 mainostoimistoa 15 henkilöä. Arkkitehtitoimistoista kolme yltää keskiryhmän liikevaihtoon. Mainostoimistoista suurimmat ovat savonlinnalainen Mainostoimisto NHL Notkea Hinku Laboratorio Oy ja mikkeliäiset Mainospuu Oy ja Aalto Oy. Taideteollisen muotoilun ja suunnittelun alalla toimii 15 yritystä, mutta useimmat niistä työllistävät ainoastaan yrittäjän tai hänetkin osa-aikaisesti.

Muotoilu ja mainonta ovat toisaalta tyypillisesti aloja, jotka usein sisältyvät suurempien yritysten toimintaan (ns. in-house-toiminta). Yritysten määrä ei siis välttämättä anna kuvaa siitä, kuinka paljon esimerkiksi muotoilua harjoitetaan maakunnan yrityksissä. Muotoilun ja mainonnan ryhmään kuuluu 94 yritystä.

Viihteen toimialaryhmässä yritykset sijoittuvat pitkälti arvoketjun loppupäähän ja edustavat laajalti valokuvausalan, kodinkoneiden ja viihde-elektroniikan sekä soitinten ja musiikin vähittäiskauppaa. Yrityksiä on yhteensä 79. Myös valokuvaamotoiminta luetaan tähän ryhmään. Kustannus- ja painotoiminnan ohella kodinkoneiden ja viihde-elektroniikan vähittäiskaupat muodostavat käsittelyssä olevien toimialojen liikevaihdoiltaan suurimman ryhmän. Alan erikoiskaupoista suurimpia ovat Savonlinnan Soitinkulma Oy ja Mikkelin Valokuvausliike Oy.

Urheilun toimialalla on yhteensä 182 toimijaa, joista 74 muussa urheilutoiminnassa ja 23 muualla luokittelemattomissa virkistyspalveluissa. Ryhmään kuuluvat maakunnan lukuisat urheiluseurat, urheilun ja liikunnan tukiyhdistykset, ravi- ja ratsastustallit sekä monet elämysyrittäjät. Urheilukenttiä, halleja ja stadioneja puolestaan edustavat liikuntakeskukset ja kuntosalit, laskettelurinteet, golfkentät jne. Toimialalla toimii kaikkien lajien edustajia lentopallosta ratsastukseen ja jääkiekosta moottoriurheiluun.

Sekä henkilöstönsä suuruusluokalta että liikevaihdoltaan keskiryhmään kuuluvat muun muassa maakunnan kaikki golfkentät, Mikkelin Ravirata Oy sekä Bodybuilding Team Sport Club Oy. Yhdistyspohjaisia työllistäjiä ovat Etelä-Savon liikunta ry, Savonlinnan seudun liikunta ry., Pieksämäen seudun liikunta ry ja Jukurit ry. Liikevaihdoltaan keskiryhmään kuuluvia ovat lisäksi muun muassa urheilun markkinointia harjoittava Mixsep Oy, Ski Tornimäki Oy, Ravitalli Suuronen Oy, Pieksämäen Jäähalli Oy, Mikkelin liikuntakeskus Oy SportForum ja MTL Bowling Oy Ltd.

Urheiluvälineiden valmistusta Etelä-Savossa harjoittaa 13 yritystä, joista suurin on kansainväliseksi pörssiyhtiöksi kasvanut mäntyharjulainen Exel Oyj. ExelSport -tuotteisiin kuuluvat sauvakävely-, hiihto-, laskettelu- ja vaellussauvat sekä salibandymailat. Alan pienistä yrityksistä useimmat valmistavat kalastustarvikkeita. Urheilualan 31 vähittäiskaupasta keskiryhmään sekä henkilöstömäärältään että liikevaihdoltaan yltävät Intersport-ketjun jäsenet Tintti-Sport Oy ja Savonlinnan Urheilu Vepsäläinen Oy sekä pieksämäkeläinen Sportia-ketjun jäsen K. Kovanen Oy.

Käsityön toimialassa on otettava huomioon, että samaan toimialaan kuuluu myös teollisesti tuotteita valmistavia yrityksiä. Mahdollisesti kulttuurin satelliittikirjanpidossa tullaan huomioimaan käsityön osuudeksi myöhemmin määriteltävä osuus toimialasta. Koska sitä ei toistaiseksi ole tehty, on tässä käsitelty kaikkia toimialaluokassa toimivia yrityksiä.

Ala käsittää runsaasti erilaisia yrityksiä, joiden tuoterepertuaari sisältää lähes kaikkea uniikeista koriste-esineistä ja design-tuotteista keittiökalusteiden, puutalojen, veneiden, kenkien ja vaatteiden valmistukseen. Suunnitteluaste luovuuden näkökulmasta on lopputuotteessa vaihteleva. Yrityksiä toimialalla on yhteensä 320, joista 273 on alle neljä henkilöä työllistäviä. Pienet yritykset jakautuvat seuraavasti:

- tekstiili: vaatteet, jalkineet, asusteet 25 yritystä
- tekstiili: kudonta, sisustus ym. 38
- puu: talot, pakkaukset, muut rakennus- 70

- puusepän ja muut puutuotteet
- puu: tuolien, istuinten ja huonekalujen valmistus 42
- puu: toimisto-, myymälä- ja keittiökalusteet 8
- lasi- ja kivi 16
- metalli 34
- laivojen ja vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus 16
- muu valmistus ja korjaus 24.

Suurin keskittymä löytyy Etelä-Savon perinteisen metsäklusterin osasta, puun jatkojalostuksesta. Puutalojen valmistajia löytyy vapaa-ajan asutuksen maakunnasta hirsitalon veistäjistä talotehtaisiin, joista suurin on Rantasalmi Oy. Suuri ja perinteinen toimija alalla on OR-Group, jonka yrityksissä valmistetaan parketteja, puupakkauksia, kaiuttimia sekä harjoitetaan sahaustoimintaa. Keittiökalusteita valmistavista yrityksistä suurimmat ovat kangasniemeläinen Josadoor Oy ja pieksämäkeläinen Mellano Oy. Portaita puolestaan valmistaa Hovinikkarit Oy.

Pienistä puualan toimijoista tyypillisimpiä ovat pienet puusepän- ja puutyöliikkeet, jotka valmistavat omia tuotteita sekä tilaustuotteita. Ryhmään kuuluvat erilaiset verhoomot, massiivipuukalusteiden ja esineiden valmistajat jne.

Myös metallialalla skaala on laaja. Esimerkiksi mainittakoon Pauliina Rundgren Handicraftin design-tuotteet, Koriste- ja taidetakomo Pajatsalo Ky:n metalliaidat ja portit sekä perinteiset sorvaus- ym. metallityön tuotteet. Alan suurin toimija on kansainväliseen Franke-konserniin kuuluva ja Pieksämäellä toimiva Franke Finland Oy, joka valmistaa teräksisiä pesupöytiä, altaita ym. sekä yksityisiin että julkisiin tiloihin. Yritys työllistää 130 henkilöä, ja sen liikevaihto oli vuonna 2005 runsas 19 miljoonaa euroa.

Kankaiden kudonnan, tekstiilien viimeistelyn, sisustustekstiilien valmistuksen ja mattojen valmistuksen alalla toimivat yritykset työllistävät yhtä lukuun ottamatta yhden henkilön. Sen sijaan vaatteiden, jalkineiden ja asusteiden valmistajista löytyy myös suurempia yrityksiä. Savonlinnalainen Kwintet Lei-

jona Oy valmistaa työvaatteita, savonlinalainen Sankar Men's Fashion Oy valmistaa miestenpukuja, ristiinalainen Kuomiokoski Oy Kuoma-merkistä tunnettuja jalkineita ja Marimekko Tuotanto Oy Sulkavalla Marimekon laukuja. Liikevaihdoltaan yllä mainitut kuuluvat kaikki ylimpään ryhmään ja työllistävät yhteensä noin 150 henkilöä.

Järvi-Suomessa kiinnostava toimiala on laivojen ja vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus, joka on keskittynyt Savonlinnan seudulle. Suurin näistä yrityksistä on Jonmeri Yachts Oy Ab, joka on keskittynyt laivojen ja maakohteiden sisustustuotteisiin. Perinteiseen laivojen korjaukseen ja telakkapalveluihin on keskittynyt toinen alan yritys, Laitaatsillan Telakka Oy. Vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus sisältää perinteisten puisten soutuveneiden valmistuksesta lasikuituisiin vapaa-ajan veneisiin. Suurimmat toimijat ovat savonlinalaiset Esmarin Oy, RA-Vene Oy ja OH-Marin Oy.

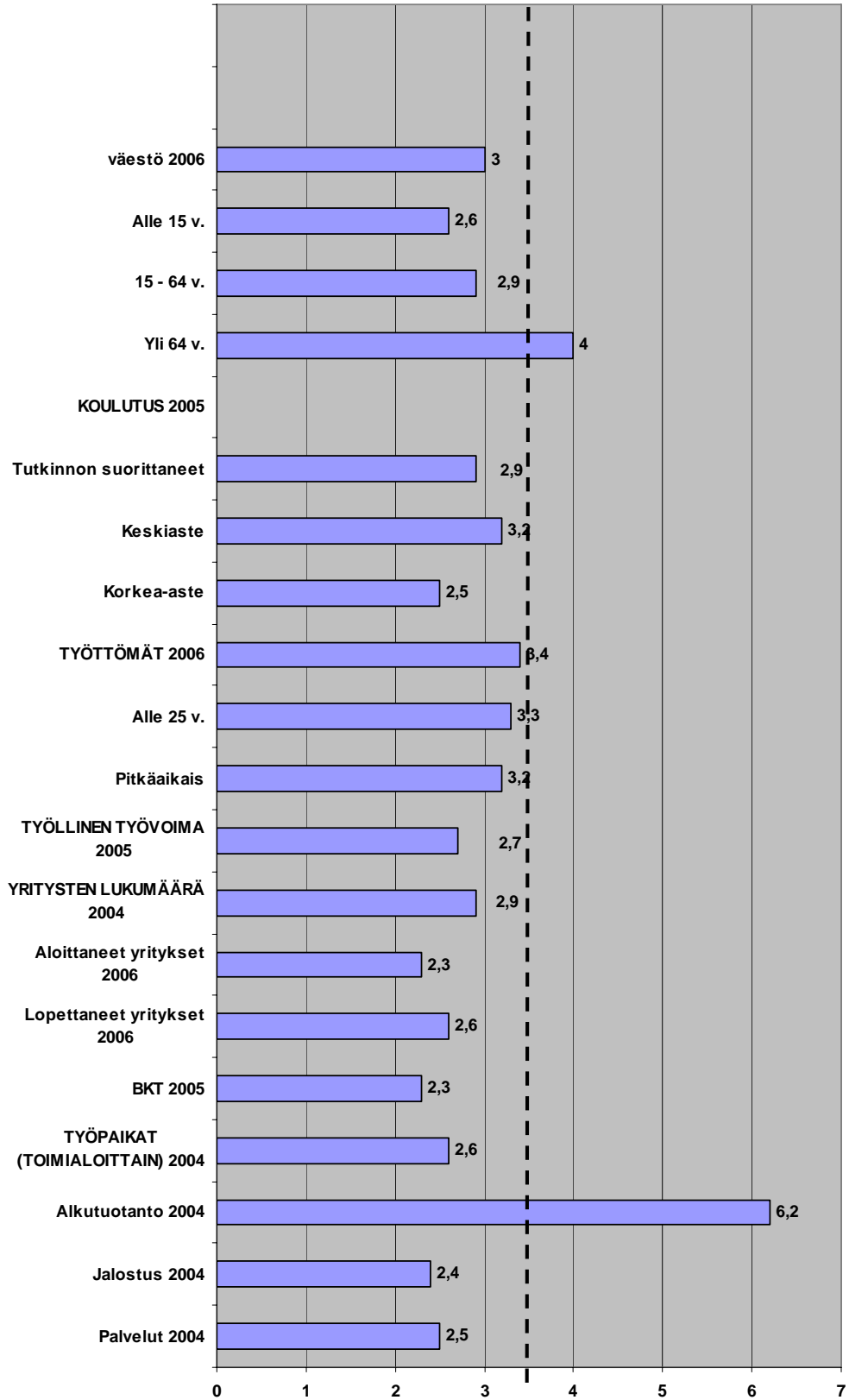
2.4 Toimintaympäristö: Etelä-Savon maakuntaprofiili

Etelä-Savon elinkeinorakenne on maan alkutuotantovaltaisina ja julkisen sektorin merkitys aluetaloudessa keskimääräistä suurempi. Palveluelinkeinot ovat maakunnan suurin työllistäjä, ja kaksi kolmesta työllisestä toimii palvelusektorilla. Palvelujen työpaikoista hieman yli puolet on yksityissektorilla. Jalostuksessa työskentelee vajaa neljännes ja alkutuotannossa joka kymmenes eteläsavolainen.³⁷

Väestöstä merkittävä osa on yli 64-vuotiaita. Korkeakoulutuksen saaneita on selvästi alle valtakunnallisen keskiarvon. Yritysten määrällä mitattuna Etelä-Savo kuuluu Suomen yrittävimpiin alueisiin, mutta työpaikkoja maakunnassa on alle valtakunnallisen keskiarvon.

³⁷ Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010.

ETELÄ-SAVON MAAKUNTAPROFIILI

KUVIO 2. Etelä-Savon maakuntaprofiili

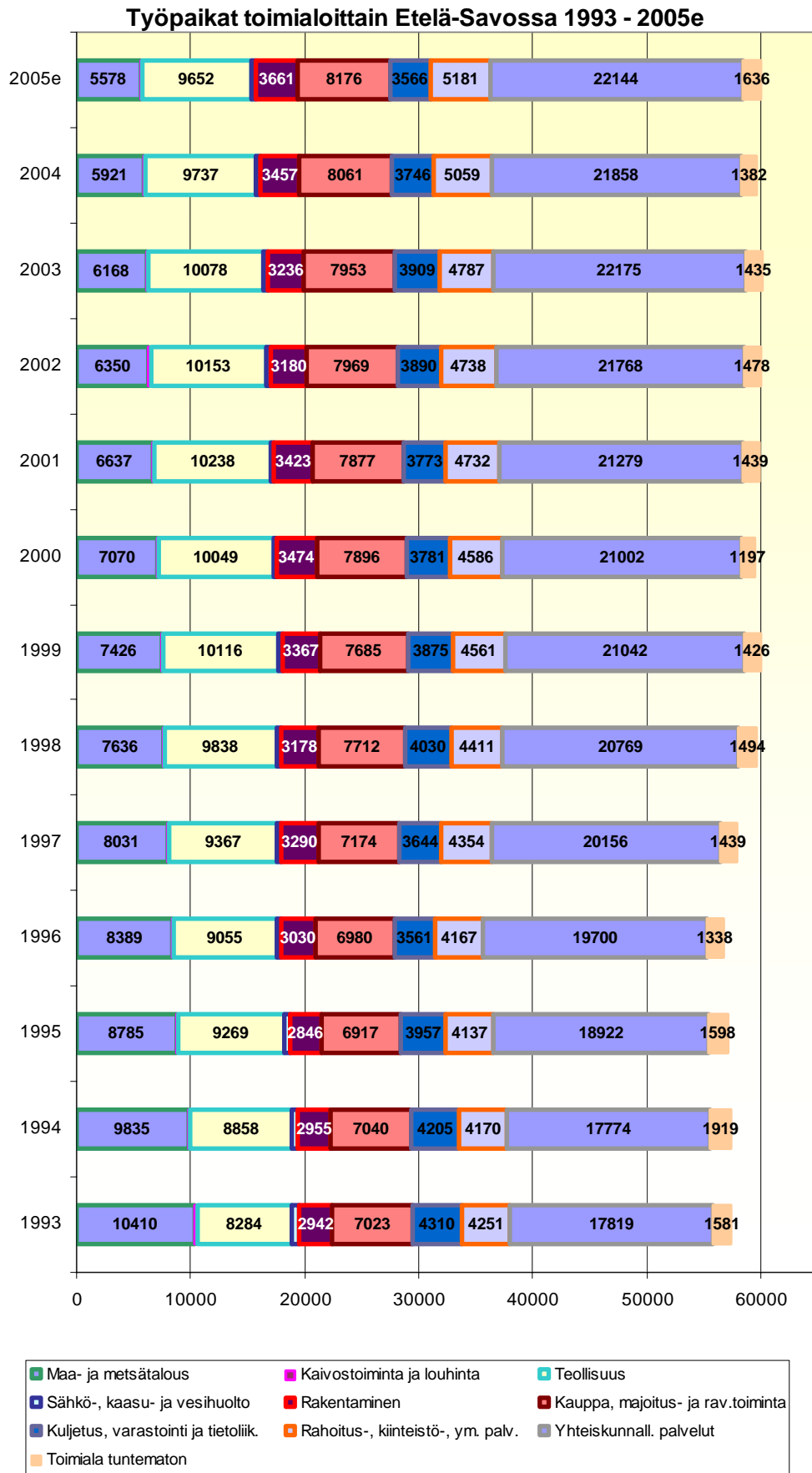
Lähde: Tilastokeskus/Etelä-Savon maakuntaliitto

Etelä-Savossa työpaikkoja eri toimialoilla oli vuonna 2005 noin 59 600. Siitä yli kolmannes oli yhteiskunnallisten palvelujen piirissä, hieman alle 10 000 teollisuuden ja noin 8 200 kaupan, majoituksen ja ravintolatoiminnan piirissä. Käytetystä aineistosta ei ole mahdollista saada täsmällistä tietoa valittujen toimialojen työllistävästä vaikutuksesta. Merkittävin ja suurin puute on sivutoimipaikkojen henkilöstömäärän peittäminen tilastossa. Joitakin suuntaa antavia arvioita voidaan kuitenkin esittää. Yritys- ja toimipaikkarekisteristä saatavilla tiedoilla vähimmäismäärä, mitä luovat toimialat työllistivät vuonna 2005 oli 1 389 henkilöä. Lukuun voidaan lisätä kyselyillä saatuja henkilöstömäärätietoja pelkästään Savonlinnan oopperajuhlien, Mikkelin teatterin ja Jalkaväkimuseon osalta 113 henkilöä. Julkisyhteisöt puolestaan työllistivät 333 henkilöä.³⁸ Tällä arviolla päästään 1 835 henkilötyövuoteen, mikä on kuitenkin liian vähän.

Arvio henkilöstömäärän maksimista saatiin selvittämällä työllisten määrä Etelä-Savossa vuonna 2005 valituilla toimialaluokilla.³⁹ Tällöin työllisten määräksi saatiin 7 693, mikä puolestaan on ehdottomasti liian paljon. Nykytilaselvityksessä mukana olleiden toimialaluokkien työllisyysvaikutus on karkeasti arvioiden ehkä noin 3000 työpaikkaa, mikä on noin puoli prosenttia koko Etelä-Savon työpaikoista.

³⁸ Liikuntatoimen henkilöstö on useissa kunnissa esimerkiksi teknisen toimen alaisuudessa, joten lukumäärä on esitettyä suurempi.

³⁹ Etelä-Savon TE-keskus/Merja Toijonen. Laskelma tehtiin toimialaluokista 3-numeroisella tasolla.

KUVIO 3. Etelä-Savon työpaikat toimialojen mukaan (Lähde: Tilastokeskus/Työssäkäynnin tilasto 27.5.2007/Etelä-Savon maakuntaliitto)

2.5 Mahdollisuuksien maakunta?

Yrityksiä määritellyillä toimialoilla on noin tuhat. Neljä viidesosaa niistä on alle neljän henkilön ja alle 200 000 euron liikevaihdon yrityksiä. Lähes kaikki luoviksi toimialoiksi määritellyt toimialat ovat maakunnassa edustettuina. Yritystoiminnan rakenne tukee matkailun ja vapaa-ajan maakunnan profiilia, jossa metsä- ja metalliklustereilla on merkittävä osuus. Julkissektorilla on merkittävä osuus myös luovan talouden piirissä.

Selvityksen alussa käsiteltiin kansainvälisesti yleisesti hyväksytyjä luovan toimialan piiriin kuuluvia aloja. Niihin nähden voidaan todeta, että esittävät taiteet, kustannusala ja kirjallisuus, kuvataide- ja valokuvaus sekä kulttuuriperintö ovat maakunnassa hyvin edustettuina. Sen sijaan elokuva- ja videotuotantoa sekä radio- ja tv-tuotantoa on vähän. Mainosala ja muotoilu ovat lukumääräisesti hyvin edustettuina, mutta niiden työllistävä vaikutus on pieni.

Kansallisesti mukaan luetuista toimialoista urheilu ja käsityö ovat merkittävä osa Etelä-Savon luovan talouden kenttää. Myös ohjelmistotoimialaan kohdistuu tulevaisuuden kasvuodotuksia.

Kulttuurimatkailu, tapahtumatuotanto ja kulttuuriperintö ovat tunnistettavia, merkityksellisiä luovan toimialan osa-alueita Etelä-Savossa. Savonlinnan seudulla on nähtävissä yleisestä profiilista erottuva luovien toimialojen keskittyminen. Joukkoviestintä on merkittävä työllistäjä, mutta toimii pääosin perinteisten medioiden varassa. Urheilutoiminta sitoo puolestaan merkittävän osan maakunnan asukkaita seura- ja harrastustoiminnan kautta alalle. Julkisyhteisöjen osuus lähinnä kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen saralla on paitsi itsessään merkittävä työllistäjä myös luomansa infrastruktuurin avulla merkittävä tukitoimija esimerkiksi urheilun toimialalla.

Käsityön harjoittaminen on perinteisesti ollut Etelä-Savossa laajaa. Toimialoitain yrityksiä toimii eniten maakunnan vahvoilla sektoreilla, puun- ja metal-

linjalostuksessa. Tekstiilin osuus on pienempi, mutta kuitenkin huomattava. Lisäksi toimialojen vähittäiskauppa muodostaa suuren osan luovan talouden ketjusta.

Etelä-Savon luovan talouden tilastopohjainen nykytilaselvitys on ensimmäinen lajissaan Etelä-Savossa. Se antoi laajat kehykset toimialan määrittelylle ja herätti useita jatkokysymyksiä. Selvitys vahvisti jo aiemmin tiedossa olleita maakunnan vahvuuksia, mutta nosti esiin myös tarpeen tutkia tarkemmin joitakin yksittäisiä toimialoja sekä selvittää monialaisesti toimivien luovien yritysten määrää ja toimintatapaa. Lisäksi koko toimialan tarkempi määrittely on tarpeen, ja se on liitettävä vielä tarkemmin alan valtakunnallisen tutkimukseen.

3 LUOVIA ALOJEN KEHITTÄMISTARPEET JA -MAHDOLLISUUDET ETELÄ-SAVOSSA

Nykytilan tarkastelu luo pohjaa tuleville kehittämisvaihtoehdoille. Olennaista strategisessa suunnittelussa on tunnistaa luovien alojen maakunnalliset vahvuudet ja profiloinnin mahdollisuudet. Alueellisesti on mahdollisuus profiloitua osaamiskeskittymien hengessä johonkin toimialaan tai toimialaryppäeseen, jossa eri arvoketjun osa-alueet tukevat toinen toisiaan. Tulisiko Etelä-Savon luovien toimintojen osaaminen profiloida tulevaisuudessa esim. käsi- ja taideteollisuuteen, tapahtumatuotantoon, medialähtöiseen sisältötuotantoon vai johonkin muuhun? Seuraavaksi määriteltävät linjaukset, konkreettiset toimenpide-ehdotukset ja kehittämistarpeet ovat nousseet esille työn aikana suoritetuissa haastatteluissa sekä seudullisissa keskustelutilaisuuksissa.

Vuonna 2001 valmistuneessa Etelä-Savon kulttuurin kehittämissuunnitelmassa kehittämistyön lähtökohtina nähtiin maakunnan kattava taide- ja kulttuurilaitosten verkosto, hyvin hoidetut museot, vetovoimaiset taide- ja kulttuurikeskukset sekä valovoimaiset kansainväliset, alueelliset ja paikalliset kulttuuritapahtumat. Sen mukaan Etelä-Savon kulttuurihistoriaa ja -perinteitä leimaa

rajamaan asema ja sen myötä puolustus- ja sotahistoria sekä vesistöihin liittyvä omintakeinen liikenne- ja elinkeinohistoria. Myös monipuolinen kulttuurin ja liikunnan harrastustoiminta nähtiin Etelä-Savon kulttuurin vahvuuksina. Tuolloin maakuntaan oli myös muodostumassa informaatioteknologian keskus.⁴⁰ Maakunnan heikkoutena elämystuotannon osalta pidettiin vuoden 2001 suunnitelmassa lyhyttä sesonkia eli tapahtumien keskittymistä kesään. Talvikulttuuritapahtumien tuottaminen sekä yhteistyö kulttuurin ja liikunnan toimijoiden välillä nähtiin yhdeksi ratkaisukeinoksi. Samoin taidekeskusten mahdollisuudet laajentaa toimintaansa ja pidentää sesonkia.

Nyt vuoden 2007 lopussa kulttuuritoiminnan osalta keskeisenä haasteena on monialaisten palveluinnovaatioiden suunnittelu, mikä on luovien alojen kehittämisen keskeinen lähtökohta. Tämä asettaa uusia vaatimuksia toisaalta julkiselle kulttuurihallinnolle ja toisaalta esim. kulttuuritoimintojen ja matkailuyritysten yhteistyölle. Etelä-Savon matkailua leimaa kansallisesti huomiota saavat kesätapahtumat, vesistöt, järviluonto ja runsas mökkitarjonta, joiden yhteyteen luovien alojen yrittäjyyden avulla on luotavissa uutta oheispalvelutoimintaa ja uusia toimeentulon mahdollisuuksia. Maakunnan matkailuyritykset ovat pieniä, ja toiminnan volyymin kasvu edellyttää mm. toimialojen rajat ylittävän yhteistyön kehittämistä.

Käytetty aineisto nosti esille yleisiä lähtökohtia ja asenneilmastoja Etelä-Savon luovien alojen kehittämiseksi. Yleisesti toimijat näkevät luovissa aloissa runsaasti kehittämismahdollisuuksia, joskin keskustelu oli jossain määrin ristiriitaista. Yhtäältä koettiin, että alueella on huomattavissa määrin sisältöosaamista ja luovuuteen liittyvää potentiaalia, mutta kaikkia mahdollisuuksia ei ole toistaiseksi riittävän monipuolisesti hyödynnetty. Toisaalta maakunnan yleiset kehitysnäkymät heijastuivat myös kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintoihin. Maakunnan väestötappio, ikääntyminen, osaamisen taso ja alkutuotantovaltaisuus heikentävät myös luovien alojen kehittämisen mahdollisuuksia. Yhtenä kehittämistoiminnan perusedellytyksenä nähtiin yhteistyöverkostojen rakentaminen, mikä on kolmen keskuksen maakunnassa haasteellista. Samalla

⁴⁰ Etelä-Savon maakuntaliitto (2001, 4)

kuitenkin todettiin, ettei luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen noudattele maakunnallisia tai muita hallinnollisia rajoja. Olennaista on saattaa toisiansa täydentävät osaajat yhteen uusien innovaatioiden ja toimintamuotojen luomiseksi. Myös luoville aloille suotuisa kehittämissilmapiiri ja yhteisten visioiden tunnistamisen tarve nähtiin alan kehittämisen perusedellytyksiksi.

Hankkeilla on monia erilaisia vaikutuksia aluekehitykseen, ja erilaisten vaikutuslottuvuuksien vertailu on problemaattista. Kerätyn aineiston perusteella tärkeimmiksi vaikutuksiksi haastateltavat mielsivät luovien alojen osalta

- ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen
- alueen imagon parantamisen
- matkailijoiden houkuttelun
- alan osaamiskeskittymän ja innovaatioympäristön rakentamisen
- kulttuurisen/taiteellisen osaamisen vahvistamisen.

Etelä-Savon luovien alojen kehittämistarpeet on jaettu neljään painopistealueeseen:

1. Strateginen linjaus: Yrittäjyyden ja liiketoiminnan kehittäminen

2. Strateginen linjaus: Monialaisten palveluinnovaatioiden luominen

3. Strateginen linjaus: Osaamiskeskittymien suunnittelu

4. Strateginen linjaus: Soveltavan tutkimuksen tukeminen

3.1 Yrittäjyyden ja liiketoiminnan kehittäminen

Kansallisten luovien alojen strategioiden keskeisenä lähtökohtana on ollut yritystoiminnan kehittäminen. Etelä-Savon osalta luovien alojen yritystoiminnan kehittämiseen liittyy monia haasteita. Yritykset ovat pääasiassa pieniä mikroyrityksiä, joiden kasvumahdollisuudet ovat rajalliset. Toisaalta alkutuotantovaltaisella ja harvaan asutulla alueella yritystoiminnan luontaiset kehitysmahdollisuudet eivät ole parhaat mahdolliset. Luovien alojen yritykset

ovat keskittyneet Suomessa suurimpiin kasvukeskuksiin, erityisesti pääkaupunkiseudulle, missä on esimerkiksi yli puolet maamme kaikista mainosalan työpaikoista. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna alan työpaikat ovat keskittyneet suurimmille kaupunkiseuduille, jotka tarjoavat monipuolisia mahdollisuuksia luoda ja ylläpitää yhteyksiä kulttuurin tuottajiin, kuluttajiin sekä viihdeteollisuuteen.

Yleisesti tarkasteltuna yritystoiminta luovilla aloilla on samankaltaista muihin aloihin verrattuna. Esimerkiksi kaikilla yrityksillä pitää olla liikeidea, tuote, markkinointi ja myynti, logistiikka, hinnoittelu ja asiakkaat kunnossa, ennen kuin yritys voi menestyä. Toisaalta luovien alojen yritystoiminta sisältää omia erityispiirteitä, jotka vaikuttavat alan kehitysnäkymiin. Kansallisessa mittakaavassa luovien alojen yritysten **heikkouksina** on pidetty yrityskentän heterogeenisyyttä, pieniä kotimarkkinoita, heikkoja jakelukanavia, arvoketjun epätasaisuutta, toimialaidentiteetin heikkoutta, kehittäjäverkoston moninaisuutta, yritysten pk-valtaisuutta, tuotantotapojen ja ansaintalogiikkojen kehittymättömyyttä sekä osaamisen tuotteistamisen ja liiketoiminta- ja markkinointiosaamisen puutteellisuutta. **Vahvuuksina** on taas nähty yrittäjien korkeatasoinen koulutus, teknologia- ja substanssiosaaminen sekä hyvät tuotteet. Lisäksi Suomen maine maailmalla on hyvä, kansantalous kunnossa ja teknologiaosaaminen maailman huippua. Muutamalat, kuten musiikki ja peliala ovat jo saavuttaneet menestystä viennissä.⁴¹

Uhkana luovien alojen yrityksille on se, ettei yrittäjyys houkuttele osaajia, yritykset eivät halua tai osaa kasvaa ja kansainvälistyä, mikä johtuu osin yritysten pienuudesta. Uhka on myös se, ettei luovien alojen yritysten liiketoiminnan mahdollisuuksia ymmärretä eri päättäjätasoilla, jolloin alan yrityksille ei kohdenneta riittäviä kehittämistoimia. Lisäksi ratkaisemattomat tekijänoikeuskysymykset hankaloittavat yritysten kasvua.⁴²

Eräs keskeinen luovien alojen yritysten haaste on ansaintalogiikkojen kehittymättömyys. Ansaintalogiikka eli ansaintamalli kuvaa sitä, kuka maksaa,

⁴¹ OPM (2006, 17), KTM (2007, 22-23)

⁴² OPM (2006), KTM (2007)

mistä ja miksi. Esimerkiksi elokuvien ensisijaisten tuottokertymien (pääsylippujen myynnin) yhteyteen voidaan suunnitella toissijaisia ansaintalogiikkoja, kuten tv-ohjelmia, DVD-myyntiä, live-esiintymisiä, mobiilipalveluja, brändättyä vaatekauppaa jne.⁴³ Kaikki konseptin osa-alueet mahdollistavat yritystoiminnan kasvun, jonka ytimenä on elokuvan sisältöosaaminen. Luovien alojen yritysten kehittäminen edellyttää sisältötoiminnan oheen liittyvien palvelujen ja tuotteiden kehittämistä sekä tämän kokonaisuuden strategista suunnittelua, jossa arvoketjun eri osa-alueet (sisältö, jakelu, markkinointi) täydentävät toisiaan.

Yritystoimintaa harkitsevalle luovan alan toimijalle ensimmäinen askel kohti yrittäjyyttä voi olla osuuskuntamuoto. Osuuskunnan perustamisen kynnyks on matala, koska laki ei määrittele minimipääomaa. Suomessa on perustettu vuoden 1969 jälkeen lähes 150 kulttuuri-, kustannus- ja viestintäosuuskuntaa, mikä on lähes 10 % kaikista osuuskunnista, kun mukaan ei ole laskettu vesiosuuskuntia.⁴⁴

Monialaisuuden vaatimus, liiketoimintaprosessien hallinta, kansainvälistyminen jne. ovat varsinkin pienille luovien alojen yrityksille suuria, joskus ylittämättömiä, haasteita. Hanketoiminnalla ja erilaisilla tuki- tai välittäjäorganisaatioilla on keskeinen merkitys luovien alojen yritystoiminnan käynnistämisessä ja kehittämisessä. Tukioorganisaatioiden tai projektien tehtävät voivat liittyä liiketoiminnan kehittämiseen; tuotteiden ja palvelujen jakeluun, myyntiin, markkinointiin ja managerointiin. Osa tukitoiminnoista voi keskittyä tietyn luovan alan, kuten elokuvan, musiikin tai käsi- ja taideteollisuuden, kehittämiseen. Toisaalta välittäjäorganisaatiot voivat tukea luovia aloja laajasti eri taiteen- ja toimialojen rajoja rikkoen.⁴⁵

Monialaisesta luovien alojen tukioorganisaatiosta esimerkkinä on vuodesta 2004 toiminut Uudenmaan TE-keskuksen vetämä ja kauppa- ja teollisuusministeriön rahoittama SILE-projekti. Hanke on tarjonnut toimialaosaamista si-

⁴³ Leikola & Leroux (2006)

⁴⁴ OPM (2006, 40)

⁴⁵ OPM (2006, 51)

sältävää neuvontapalvelua, joka on tukenut yrityksiä rahoitukseen, tuotekehitykseen, verkostoitumiseen, kansainvälistymiseen, liiketoiminnan kehittämiseen, sopimusjuridiikkaan ja tekijänoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä. Projekti on tähän mennessä levittäytynyt eri puolille Suomea pääasiassa TE-keskusten kautta. Muutamilla alueilla SILE-toimintaa on hyödynnetty myös muiden toimijoiden kautta (JYKES Jyväskylän seudulla, Oulussa Mediaforum, Vaasassa Åbo Academin Mediacity).⁴⁶

Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen on sovitettava yhteen alueellisten erityispiirteiden kanssa. Etelä-Savossa palvelualojen kasvu kytkeytyy erityisesti matkailuelinkeinoon, jolle luovien alojen osaaminen tarjoaa uusia erikoistumisen mahdollisuuksia. Vuonna 2007 julkaistun Etelä-Savon matkailun kehittämisohjelman tavoitteena on kehittää järviluontoon ja kulttuuriin perustuvaa ohjelmapalvelutarjontaa ja tukea ohjelmapalvelukeskuksia, jotka yrityskokoa ja verkostoa kasvattamalla parantavat toiminnan kannattavuutta. Lisäksi tavoitteena on pidentää matkailijoiden viipymää ja kehittää eri vuodenaikoihin ja asiakassegmentteihin perustuvia sesonkeja.⁴⁷ Kaikissa mainituissa päämäärissä luovien alojen vahvistamisella on merkittävä roolinsa.

Etelä-Savon matkailun kehittämisohjelman tavoitteena on myös turvata palveluketjun katkeamattomuus. Tavoitteen saavuttamiseksi vahvistetaan kohderyhmätuntemusta ja -ajattelua, joilla tarjonta, markkinointi ja myynti pystytään kohdentamaan tuottavasti. Keskeisiä teemoja ovat kansainvälisten asiakkaiden kulttuurin ja kielen tuntemus, asiakkuuksien hallinta ja kulutuskäyttäytymisen muutosten ennakointi. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa sähköisten myynti-, markkinointi- ja jakelujärjestelmien käyttöönottoa ja edelleen kehittämistä sekä matkailuyritysten sähköisen liiketoiminnan edistämistä.⁴⁸

Etelä-Savon luovien alojen yritystoiminnan keskeiset kehittämistarpeet on esitetty seuraavassa luettelossa.

⁴⁶ OPM (2006)

⁴⁷ Etelä-Savon maakuntaliitto (2007, 2)

⁴⁸ Etelä-Savon maakuntaliitto (2007, 3)

1. Kulttuuritoimijoiden ja tuottajien kohtaamisen edistäminen

Etelä-Savossa on organisoitava maakunnassa toimivien tuottajien yhteistyötä siten, että verkosto toimii maakunnan kulttuuritoimijoiden ja taiteilijoiden ympärivuotisena tukioorganisaationa. Tuottajapooli tai -verkosto edistää suunnitelmallisesti kulttuurin toimijoiden liiketoimintaosaamista, yritysyhteistyötä, tuotteiden jakelua ja markkinointia.

2. Etelä-Savon luovien alojen yritysten kansainvälistäminen

Erityisesti Venäjä on luovien alojen yritysten kasvava markkina-alue. On suunniteltava markkinointikonsepti, jonka avulla edistetään maakunnan luovien alojen yritysten markkinointia ulkomailla, erityisesti Pietarin alueella. Venäjälle on muodostettava paikallinen markkinointirengas, joka toimii välittäjäorganisaationa ja linkkinä Etelä-Savon luovien alojen yritysten ja venäläisten asiakkaiden välillä.

3. Luovien alojen jalostamotoiminnan jalkauttaminen Etelä-Savoon ja luovien alojen yrityshautomotoiminnan kehittäminen

Maakuntaan on jalkautettava SILE -hankkeen toimintamalli sekä tuotava kansallinen luovien alojen mentorointi ja -konsultointiverkosto alueen luovien alojen yritysten käyttöön. Lisäksi on edistettävä Etelä-Savon olemassa olevien yrityshautomoiden ja luovien alojen yritysten yhteistyötä. Luovien alojen toimijoita on aktivoitava yrityshautomojen asiakkaiksi.

4. Luovien alojen veturiyritysten kehittäminen

On tunnistettava luovien alojen veturiyritykset ja kehitettävä kärkiyritysten jakelu- ja markkinointikanavia.

5. Kulttuurialojen osuuskuntien kehittäminen

On aktivoitava kulttuurialojen toimijoita osuuskuntatoimintaan ja organisoitava osuuskuntien alueellinen kehittämisverkosto.

6. Tapahtumien kehittäminen osana kaupunkien markkinointia ja elinkeinopolitiikkaa

Tapahtumien ja kaupunkien yhteismarkkinointia on kehitettävä. On laadittava pitkän aikavälin markkinointistrategiat, joissa kaupunkien imagot ja tapahtumamarkkinointi sovitetaan yhteen.

7. Tapahtumien ympärivuotisen toiminnan kehittäminen

On kehitettävä tapahtumien ja luovien alojen yritysten yhteistyötä kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien ympärivuotisen oheispalvelutoiminnan lisäämiseksi.

8. Kulttuurisen harrastustoiminnan ja matkailun voimavarojen yhdistäminen

On organisoitava harrastajateattereiden ym. -taiteilijoiden ja matkailuyritysten yhteisiä työpajoja, joiden tuloksena syntyy mm. esittävän taiteen ohjelmapalvelutoimintaa.

9. Yritysten osaamisen ja kokemusten hyödyntäminen

Luovien alojen yrittäjien osaamisen siirtoa on kehitettävä siten, että vanhempi yrittäjä toimii aloittelevan yrittäjän käytännön ongelmien neuvonantajana.

Luovien alojen kummitoiminta ja yritysten vertaistukiryhmät on organisoitava.

10. Uusien rahoitusmallien kehittäminen

Rakennerahastojen mahdollisuudet on hyödynnettävä alkavien yritysten perustamiseen (siemenrahoitusmalli) liittyvien toimintojen tukemisessa. Uusien rahoituskombinaatioiden soveltamismahdollisuudet luovien alojen yritystoiminnan tukemisessa (säätöt, pääomasijoitukset, pankki- ja rahoituslaitokset,

julkinen sektori, liikemiehet jne.) on tutkittava. Rahoitukseen liittyvää koulutusta on suunnattava luovien alojen toimijoille.

11. Yksityisten palvelujen käyttäminen julkisella sektorilla

Luovien alojen yritystoiminnan vahvistaminen ja markkinoiden kasvattaminen on mahdollista osin tilaaja-/tuottajamallien kehittämällä ja levittämällä. Tilaajapuolelle, erityisesti julkiselle sektorille, on järjestettävä koulutusta ja neuvontaa siitä, minkälaisia palveluita se voi hankkia yksityiseltä sektorilta. Koulutus tulee ulottaa mahdollisimman laajalle sektorille, sillä luovien alojen yritysten palveluita voivat hankkia niin sivistys- ja kulttuuritoimi kuin sosiaali- ja terveydenhuolto sekä tekninen toimi. On kehitettävä ja koordinoitava myös tuottajien ja tilaajien vuorovaikutusta, jotta tuotannot vastaavat tilaajien odotuksia.

12. Luovien alojen yrittäjyyteen valmentavan koulutuksen kehittäminen

Luovien alojen yrityksille räätälöityä täydennyskoulutusta on kehitettävä, ja sen on liityttävä erityisesti liiketoimintaosaamiseen ja markkinointiin.

13. Etelä-Savon kärkitapahtumien kehittäminen

Maakunnan kärkitapahtumien kansainvälistä markkinointia, tuotteistamisosaamista, yritysyhteistyötä (erityisesti matkailusektorin osalta) ja sähköistä liiketoimintaa on kehitettävä.

14. Tapahtumatuottajien täydennyskoulutuksen järjestäminen

On tarjottava lyhyitä täydennyskoulutusjaksoja Etelä-Savon tapahtumanjärjestäjille. Koulutuksen teemoina voivat olla tapahtumien tekninen toteutus, sisällön ja ohjelmistojen tuotanto, rahoitus ja budjetointi sekä myynnin, jakelun ja markkinoinnin tehostaminen.

3.2 Monialaiset palveluinnovaatiot

Luovien alojen perusominaisuutena on monialaisuus - eri toimialojen rajojen aiempaa rohkeampi ylittäminen käytännön kehittämistyössä ja tuotekehitysprosesseissa. Tämä on heijastunut aiemmin esillä olleeseen luovien alojen tilastoinnin ongelmaan sekä eri ammattikuvien sekoittumiseen. Esimerkiksi uusien sisältötuotannon palveluinnovaatioiden johdosta kulttuurin ja taiteen ammattilaisesta on muodostunut entistä epäselvempi käsite. Talouden, taiteen, joukkoviestinnän ja sisältötuotannon lisääntyvän vuorovaikutuksen sekä digitaalisen vallankumouksen (*digital revolution*) myötä työmarkkinoille on syntynyt joukko uusia ja entistä monipuolisempia ammattikuvia, joilla on eri painotuksin hankalasti määriteltävä yhteys kulttuurin talouden eri muotoihin.⁴⁹ Tätä on toisaalta pidetty myös kulttuurisektorin vahvuutena. Kulttuurin talouden alat toimivat eri ammattiryhmien ”luovilla rajapinnoilla”, joissa eri osaamisalojen kohtaaminen altistaa uusien toimintatapojen ja ideoiden synnyttämiseen.⁵⁰

Tulevaisuudessa juuri luovilla rajapinnoilla toimivien kulttuurialojen on arvioitu omaavan eniten taloudellista kasvupotentiaalia. Jotta tämä kasvupotentiaali voidaan hyödyntää, tulee tulevaisuudessa järjestää yhteistyöfoorumeita eri toimialojen välillä. Verkostoitumisen kehittäminen on luontevaa esimerkiksi seudullisten kehittämissyhtiöiden kautta.⁵¹ Monialaisuus edellyttää strategisia päätöksiä ja esimerkiksi veturiyrityksiä, joiden yhteyteen monialaiset palveluinnovaatiot rakentuvat. Olennaista on esimerkiksi teknologia-alojen osaajien ja sisällöntuottajien vuoropuhelun edistäminen.

Luovien alojen palveluliiketoiminnan kasvua tapahtuu rajapinnoissa, jolloin esimerkiksi kulttuuriosaaminen kiinnittyy matkailualan ohjelmapalveluihin, sosiaali- ja terveystalouteen, informaatio- ja mediateknologian soveltamiseen sekä muoti-, mainos- ja mediateollisuuteen. Tällöin esimerkiksi ohjelmapalvelujen sisällöt, design ja brändäys voivat sisältää kulttuurisia piirteitä.

⁴⁹ Ellmeier (2003, 9–10)

⁵⁰ Wilenius (2004, 106), Kainulainen (2005)

⁵¹ OPM (2006, 53)

Kulttuurinen symboliikka puolestaan voi ammentaa sisältöä esim. paikallisista elämäntavoista, taiteesta tai alueen historiasta. Uudet palvelut eivät näin ollen synny pelkästään perinteisten alojen sisällä, vaan monialaisuudesta eri toimialojen välissä.

Monialaiset palveluinnovaatiot liittyvät esimerkiksi mainonnan, markkinointiviestinnän ja muotoilun maailmaan. Esimerkiksi lääketeollisuuden alan yritykset ovat käyttäneet kulttuuriosaamista markkinoinnissaan ja tuote-esittelyssään. Yritysten tuote-esittelyssä on hyödynnetty mm. animaatiota, jonka avulla on havainnollistettu lääkkeen vaikutuksia esimerkiksi keuhkojen toimintaan. Kulttuuriosaamista on hyödynnetty myös mm. huonekaluteollisuudessa ja käsityövaltaisilla aloilla, kuten rakentamisessa.

Kulttuurisektori voi toimia ”luovien impulssien dynamona”, josta myös elinkeinoelämä, koulutus, terveydenhuolto ja hallinto hyötyvät.⁵² Luovien alojen kehittäminen edellyttää perinteisen sektorijattelun murtamista sekä hallinnollisten ja toimialojen rajojen ennakkoluulotonta ylittämistä. Suomessa luovuuteen liittyvät kysymykset ovat perinteisesti liittyneet opetusministeriön hallinnoimaan kulttuuripolitiikkaan, mutta viime vuosina on korostettu sitä, että luovuuden edistämisen haasteet ovat tulossa tärkeiksi myös muilla hallinnon aloilla. Vastaava kehityssuuntaus on havaittavissa myös paikallistasolla. Kuntien kulttuuri-, elinkeino- sosiaali- ja terveystalitiikka voivat kietoutua moniulotteisesti toisiinsa käytännön kehittämistyössä. Esimerkiksi Helsingin kaupunki on äskettäin ottanut kulttuuritapahtumat elinkeinostrategian osaluueeksi.

Etelä-Savon osalta monialaista yhteistyötä pidetään toisaalta välttämättömyytenä erityisesti julkisen sektorin heikon taloudellisen tilanteen johdosta. Toisaalta monialaiseen kehittämistoimintaan liittyy yllätyksellisyyttä, ennakoimattomuutta ja odottamattomia riskejä, joita ei aina haluta kohdata. Lähtökohtaisesti monialainen yhteistyö edellyttää uudenlaista ennakkoluulotomuutta ja uudenlaisten rajojen ylityksiä. Yhteistyön organisointiin ei esimer-

⁵² Kanerva (2004, 48)

kiksi kulttuuritoimijoilla ole välttämättä voimavaroja, ja siksi hanketoiminta nähtiin monialaisen yhteistyön organisoinnin mahdollisuutena.

Monialaiset palveluinnovaatiot voivat liittyä Etelä-Savossa mm.

- kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien kehittämiseen ja yhteistyöverkostojen rakentamiseen (mm. liikunta- ja taidetapahtumien palvelujen yhteensovittaminen)
- informaatio- ja mediateknologian soveltamiseen (mm. tapahtumatuotannon yhteydessä)
- elämystuotteiden ja palvelukonseptien kehittämiseen (mm. kulttuurilaitosten ja matkailuyritysten yhteistyö)
- elämyksellisten teemaympäristöjen kehittämiseen (mm. kaupunkikeskustojen elävöittäminen).

Kerätyn aineiston perusteella monialaisten palveluinnovaatioiden kehittämistarpeita Etelä-Savossa ovat:

1. Luovien alojen alueellisten kumppanuusfoorumien kehittäminen

Luovien alojen toimijoille on järjestettävä alueelliset kumppanuusfoorumit, joissa eri alojen toimijoita saatetaan suunnitelmallisesti keskinäiseen vuoropuheluun ja luodaan edellytyksiä monialaiselle innovoinnille.

2. Monialainen aluemarkkinointi ja yritysten rekrytointiprosessien tukeminen

On edistettävä monialaista seutu- ja aluemarkkinointia mm. osaavan työvoiman rekrytoinnissa. On koottava yhteen seutukuntien yritysten, julkisen sektorin ja järjestöjen markkinointitarpeet ja organisoitava keskitetty sähköinen markkinointityökalu yritysten yhteismarkkinoinnin ja rekrytoinnin apuvälineeksi.

3. Elämyksellisten palvelukonseptien kehittäminen sosiaali- ja terveysalalla

Teatteri-ilmaisua, kuvataidetta ja musiikin soveltamista mielenterveyspotilaiden, ongelmanuorten, alkoholistien, vanhusten jne. virkistys- ja harrastustoimintana on kehitettävä. Hyvinvointialalle on luotava elämyksellisiä palvelukonsepteja.

4. Julkisen ja yksityisen sektorin vuorovaikutuksen edistäminen monialaisissa palveluinnovaatioissa

On hyödynnettävä esim. julkisia liikuntareittejä matkailualan yritystoiminnassa. Matkailualan yrityksiä ja julkisten liikuntareittien ylläpitäjiä on koottava yhteissuunnitteluun, jonka avulla liikuntareittien käyttöä ja matkailun ohjelmanpalveluja monipuolistetaan.

5. Kulttuuriosaamisen hyödyntäminen matkailun ohjelmanpalveluissa

Monialaisia sisältöjä matkailuyritysten ohjelmanpalveluihin on kehitettävä. Taiteen, käsi- ja taideteollisuuden sekä matkailun yhteistyötä on edistettävä. Design -osaamista matkailun tuotekehityksen ja palvelujen konseptoinnin osa-alueena on kehitettävä. Maakunnan matkailuyritysten käyttöön on tarjottava muotoilualan valtakunnallinen huippuosaaminen.

6. Arkistojen digitoinnin monialainen soveltaminen

Digitalisointiin liittyvä tekninen osaaminen, historian tuntemus ja matkailualan osaaminen on saatettava yhteen historian elävöittämiseksi ja matkailualan kehittämiseksi.

7. Digitaaliset sisällöt matkailun opaste- ja neuvontapalvelujen resurssiksi

On suunniteltava digitaalisia sisältöjä matkailuyritysten neuvonta- ja opastustoiminnan osa-alueeksi yhteistyössä alueen kulttuuritoimijoiden kanssa.

8. Tapahtumamatkailun palveluverkostojen yhteistyön organisointi

Tapahtumien oheispalvelutoimijoiden (majoitusyrittäjät, taksit, vähittäiskauppa, ravintolat, matkamuistomyymälät, torit ym.) yhteistyötä palvelutuotannossa on kehitettävä.

9. Innovaatioyliopiston jalkauttaminen Etelä-Savoon

Innovaatioyliopiston muodostavat Helsingin kauppakorkeakoulu, Taideteollinen korkeakoulu ja Teknillinen korkeakoulu, ja se aloittaa toimintansa vuonna 2009. Kolmen yliopiston yhdistäminen tuo mukanaan uusia mahdollisuuksia monialaiseen opetukseen ja tutkimukseen. Monialaisuudessa Innovaatioyliopistossa yhdistyvät luovien alojen kehittämisen peruslähtökohdat: taide, talous ja teknologia. Myös Etelä-Savossa on selvitettävä Innovaatioyliopiston mahdollisuudet; millä edellytyksin ja miten Innovaatioyliopisto voidaan jalkauttaa maakuntaan? Käytännössä se voi konkretisoitua alueella monialaisten ja kansainvälisten luovien alojen verkostohankkeiden muodossa.

10. Metsäosaamisen yhdistäminen kulttuuritoimintoihin

Metsäalan osaaminen ja kulttuuriosaaminen on yhdistettävä toisiinsa matkailualan tuotekehityksessä (esimerkiksi käsi- ja taideteollisuudessa, tapahtumatuotannossa ja muotoilussa).

11. Monialaisten palvelujen tuottaminen nuorten kokoontumispaikkoihin

Eri kaupunginosiin ja maaseutualueille on organisoitava nuorten kokoontumispaikkoja, joissa sosiaali-, kulttuuri- ja liikuntapalveluja yhdistetään uudella ja innovatiivisella tavalla toisiinsa.

Kerätyn aineiston perusteella monialaisten palveluinnovaatioiden kehittäminen voi kytkeytyä Etelä-Savossa myös seuraaviin teemoihin:

- lapsille ja nuorille suunnattu taiteen perusopetus
- taiteen soveltaminen sosiaali- ja terveystaloudissa

- puhdas luonto, hiljaisuus, erämaisuus
- venäläisille suunnatut matkailupalvelut
- historian tuotteistaminen
- esihistorian elävöittäminen
- operettituotanto
- festivaalien nivominen matkailupaketeiksi
- talviajan tapahtumakokonaisuus
- erämatkailun ja taiteellisen toiminnan yhdistäminen
- kokousmatkailu ja ruokakulttuuri
- Oopperajuhlien fyysisen ympäristön hyödyntäminen
- matkailun monialainen tutkimus, jossa teemoina vapaa-aika ja virkistys, kesämökkikulttuuri, sähköisen liiketalouden palvelut, tapahtumamatkailun kärkihanke, asiakkuustutkimus, hyvinvointimatkailu, sähköinen menneisyyden tulkitseminen, aluetaloudelliset vaikutukset
- yritysten yhteismarkkinointi
- museokeskuksen luominen
- nuorten kulttuuritarjonnan kehittäminen
- Höyrylaivapuisto
- Saimaan luonto ja kulttuurihistoria
- Olavinlinnan tapahtumien ja ohjelmapalvelutoiminnan kehittäminen
- ohjelmapalvelukeskus
- informaatio- ja mediateknologia tapahtumatuotannossa
- kaupunkikeskustojen elävöittäminen
- perhematkailutapahtumat
- kulttuuriperinnön digitointi
- loma-asukkaiden palvelut
- luovien alojen uudet koulutusmallit, uusi opetusteknologia, etäopetusmahdollisuudet
- tapahtumien oheispalvelutoiminta
- ympäristövalaistuksen kehittäminen kaupunkimiljöissä.

Monialaisten hankkeiden onnistumisen perusedellytyksenä on kehitykselle suotuisan ilmapiirin olemassaolo. Alueen henkinen ilmapiiri voi olla uusiin ja

yllätyksellisiin innovaatioihin kannustava tai aloitteita tukahduttava riippuen siitä, miten uusi ja erilainen yhteisöissä ja kehittäjäorganisaatioissa vastaanotetaan. Toisaalta kyse voi olla siitä, mikä näkemyksellisyys ja visionäärisyys ei-tyypillisistä tulevaisuuden mahdollisuuksista (esim. palveluinnovaatioista, -konsepteista), ns. heikoista signaaleista, alueella vallitsee. Työn aikana suoritettujen haastattelujen perusteella ilmapiiri koettiin kaksijakoiseksi; toisaalta henkisessä tilassa nähtiin positiivisia mahdollisuuksia esimerkiksi uusille avauksille alueelliseen yhteistyöhön liittyen. Toisaalta ilmapiiriä luonnehdittiin seisahduneeksi, paikalleen jämähtäneeksi ja alueellisen yhteistyön kannalta ongelmalliseksi. Ongelmia aiheuttaa mm. kuntien kulttuuritoimien taloudellinen ahdinko sekä keskuskaupunkien keskinäinen kilpailu- ja vertailuasetelma, jotka rajoittavat maakunnan kokonaisvaltaista kehittämistä ja innostavan ilmapiirin kehittymistä.

3.3 Osaamiskeskittymien rakentaminen

Profiloituneiden osaamiskeskittymien ja innovaatioympäristöjen rakentaminen on alueiden kehityksen ja kilpailukyvyn vahvistamisen keskeinen lähtökohta. Myös luovien alojen yhteydessä on viime vuosina puhuttu osaamiskeskittymien tarpeesta. Esimerkiksi Cantellin (2001, 56) mukaan luovat, esteettisiä taitoja vaativat ammatit keskittyvät sinne, missä on otollinen kasvu-alue uusille innovaatioille. Esimerkkeinä hän on maininnut Yhdysvaltojen autoteollisuuden design-osastojen keskittymisen Los Angelesiin sekä Suomessa taiteilijoiden, designereiden ja arkkitehtien klusteroitumisen pääkaupunkiseudulle. Kulttuurisektori tuottaa täten luovuuden keskittymiä, ja kulttuurialan työntekijöiden on havaittu hakeutuneen toistensa lähetyville. Kulttuuriklustereilla on ollut tutkimusten mukaan heijastusvaikutuksia myös muihin kaupungissa sijaitseviin toimintoihin; esimerkiksi yritysten tuotekehittelyyn, palvelutarjontaan ja kaupungin imagon rakentumiseen.

Luovien alojen osaamiskeskittymät ovat usein syntyneet tietyn kulttuurisen ilmiön tai tapahtuman ympärille. Esimerkiksi elokuva-alalla uusiseelantilaisen Peter Jacksonin ohjaama Sormusten herra -trilogia synnytti Uuteen-

Seelantiin kokonaisen elokuva-alan vientivetoisen alihankintaklusterin.⁵³

Ruotsissa puolestaan viiden tuhannen asukkaan kunnassa järjestettävän Hultsfred -festivaali on luonut ympärilleen ”Rock City” -imagon ja synnyttänyt ajan myötä paikkakunnalle musiikkiteollisuuden pienyritysten keskittymän.

Etelä-Savon vuonna 2001 valmistuneessa kulttuurin kehittämissuunnitelmassa nostettiin esille kulttuuri- ja taidelaitosten huippuyksiköiden kehittämisen tarve. Huippuyksiköitä ei ollut strategian mukaan riittävästi maakunnassa. Sellaisiksi määriteltiin ainoastaan Oopperajuhlat, Retretti ja Salmela. Kehittämissuunnitelmassa kysyttiin: Mitkä ja mitä ovat ne potentiaaliset kehitettävät huippuyksiköt – ja tarvitaanko niitä? Vuonna 2007 kysymys kuuluu: löytyykö maakunnasta monialaisia osaamiskeskittymiä, joiden keskeisenä käyttövoimana on kulttuuriosaaminen? Erityisesti matkailualalla Etelä-Savossa on luontaisia edellytyksiä monialaisen osaamiskeskittymän rakentamiselle.

Etelä-Savon matkailun kehittämisohjelman mukaan Mikkeli, Savonlinna ja Heinävesi muodostavat maakunnalliset matkailukeskittymät, joita halutaan edelleen strategisten linjausten mukaan vahvistaa.⁵⁴ Myös luovien alojen kehittäminen ja uusien elämyspalvelujen kehittäminen tukee valittua alueellista linjausta.

Savonlinnan kehittämisen yhteydessä painottuu ajatus järvimatkailun keskuksesta. Mikkeli puolestaan näyttäytyy strategiassa vapaa-ajan, mökki- ja kulttuurikierrosten sekä perhetuotteiden alueena. Heinävedellä imagollisia vahvuuksia ovat alueen kulttuuriperintö, Valamo sekä vesistö.⁵⁵

Etelä-Savon luovien alojen osaamiskeskittymien luontainen perusta on matkailussa ja vapaa-ajan palveluissa. Luovien alojen yrittäjyys ja elämystuotanto voivat tarjota matkailualalle uusia sisältöjä ja erikoistumisen mahdollisuuksia. Matkailuun kytkeytyvä elämysklusteri voi koostua Etelä-Savossa esimerkiksi

⁵³ Leikola & Leroux (2006, 20).

⁵⁴ Etelä-Savon maakuntaliitto (2007).

⁵⁵ Etelä-Savon maakuntaliitto (2007)

seuraavista aloista tai niiden kombinaatioista; kuvataide, kirjallisuus, valokuvaus, kulttuuriperintö, käsi- ja taideteollisuus, musiikki, ohjelmapalvelut, tanssi, teatteri ja muotoilu. Sen sijaan luovien alojen kansalliset kasvualat, kuten peliala, radio- ja tv-tuotanto sekä elokuva- ja videotuotanto eivät ole alueelle luontaisia vahvuuksia, joiden ympärille osaamiskeskittymä voisi rakentua. Mainosala ja muotoilu eivät työllisyysvaikutusten valossa omaa merkittävää potentiaalia osaamiskeskittymän rakentamiselle, vaikka niiden täydentävä rooli klusteroitumisessa voi olla merkittävä.

Eräänä osaamisen keskittymän rakentumisen lähtökohtana voi olla tapahtumatuotannon ympärille rakentuva verkosto. Esimerkiksi Savonlinnan oopperajuhlat sisältää tässä mielessä runsaasti kehityspotentiaalia. Tutkimusten mukaan monet kulttuuritapahtumat ovat juurruttaneet (*embedded*) tapahtumapaikkakunnille vuosien kuluessa uutta tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoimintaa sekä uusia oheispalveluita ja jopa yrityksiä.⁵⁶ Suomessa osaamiskeskittymän piirteitä on tunnistettavissa esimerkiksi Pori Jazzin, Kaustisen kansanmusiikkifestivaalin ja Kuhmon kamarimusiikkifestivaalin yhteydestä. Myös Helsingissä tapahtumien ympärille on vuosien kuluessa kehittynyt uusia tuotantoverkostoja, jotka ovat vaikuttaneet uusien kulttuurinnovaatioiden syntyyn, mm. uusien festivaalien, ohjelmistojen, tuotteiden ja palvelujen kehitykseen.⁵⁷

Esimerkiksi Kuhmon kamarimusiikin ympärille on kehittynyt kulttuuriteollinen kompleksin, jonka matkailijavirtavaikutukset ovat suoraa talousvaikutuksia suuremmat. Kulttuuritapahtumien kehittämisen tärkein perustelu onkin Grünsteinin (2004, 47) mukaan juuri tässä laajemmassa kulttuuriteollisessa näkemyksessä. Myös Etelä-Savossa on runsaasti mahdollisuuksia tapahtumia tukevien ympärivuotisten toimintamuotojen kehittämiseen. Grünstein (2004) mainitsee esimerkkinä Mikkelin Ballet'n ja Mikkelin Musiikkijuhlien yhteistyömahdollisuuden, joiden sisältöihin perustuen kulttuurikeskus Mikaeliin olisi luotavissa valtakunnallisesti profiloitunut venäläinen kulttuurikeskus.

⁵⁶ Kainulainen (2005, 365-435)

⁵⁷ Silvanto (2007)

Keskuksen perustamista edesauttaisivat ao. tapahtumien olemassa olevat verkostot sekä niihin kiinnittynyt taiteellinen ja hallinnollinen osaaminen. Venäläinen kulttuurikeskus profiloisi Etelä-Savoa toiminnallisesti, mikä edelleen vuosien kuluessa mahdollistaisi uusien alaan keskittyneiden organisaatio-
muotojen kehittymisen. Kyse on osaamisen keskittymisestä, positiivisen kehityskierteen syntymisestä sekä pitkälle aikavälille ulottuvasta strategisesta suunnittelusta.

Etelä-Savossa tulee kulttuuri- ja vapaa-aikasektorilla suunnitella suuria hankekokonaisuuksia, jotka tukevat alueellista profiloitumista, vahvistavat maakunnan vetovoimaa ja alueellista brändiä sekä tukevat osaamiskeskittymien rakentumista. Olennaista on valmistella hankkeita laajassa verkostossa, jossa on mukana substanssiosaajia, aluekehitysviranomaisia, tutkimuslaitoksia, yrityksiä sekä muita paikallisia toimijoita ja sidosryhmiä. Kerätyn aineiston perusteella luovien alojen osaamiskeskittymät ja suuret hankekokonaisuudet voivat rakentua Etelä-Savossa esimerkiksi seuraavien teemojen tai kohteiden ympärille:

- matkailu ja elämystuotanto
- käsi- ja taideteollisuus
- kuvataide
- liikunta ja urheilu
- arkistojen digitointi
- luonnon ja kulttuurin yhdistäminen
- käsityö ja design
- esihistoria ja sotahistoria
- metsäosaamisen ja kulttuurin yhdistelmä
- erityisryhmien elämykselliset palvelut
- erämatkailu
- museot
- lastenkulttuuri
- musiikki
- festivaalitoiminta

- mediateknologian soveltaminen tapahtumatuotannossa
- teatteri
- oppimiseen perustuva luovuuskeskus.

3.4 Soveltavan tutkimustoiminnan tukeminen

Etelä-Savon matkailun kehittämisohjelman mukaan tutkimus- ja kehittämis-toimintaa pidetään matkailun kehittämisen keskiössä. Tavoitteen saavuttami- seksi on hyödynnettävä mm. Savonlinnan valtakunnallista matkailun ja elä- mystuotannon osaamiskeskusta, matkailualan verkostoyliopistoa ja Mikkelin ammattikorkeakoulua matkailun tutkimuksessa ja kehityksessä.⁵⁸

Luovien alojen tulevaisuuden ennakointi nähdään opetusministeriössä tär- keänä tutkimusalueena.⁵⁹ Eri toimijoiden on myös Etelä-Savossa aloitettava luovien alojen yritystoimintaan liittyvä ennakointi. Se vaatii tilastojen, tutki- muksen ja tärkeimpien markkina-alueiden sekä kilpailijoiden tuntemusta. Tärkeintä on säännöllisesti päivitettävän tilastoinnin tekeminen, jotta luovien alojen kehitystä voidaan Etelä-Savossa seurata ja ennakoida. Lisäksi tutki- mustoimintaan tulee sisällyttää yritysten tarpeista lähtevät markkina- ja ku- luttajatutkimukset.

Ennakoinnin ja tilastoinnin lisäksi luovien alojen soveltavan tutkimustoimin- nan tulee kattaa läpileikkaavana toimintatapana kaikki aiemmin mainitut painopistealueet ja niiden sisällöt. Näin ollen tutkimustoiminta kytkeytyy luovien alojen yritystoiminnan kehittämiseen, monialaisten palveluinnovaati- oiden luomiseen sekä alueellisten osaamiskeskittymien suunnitteluun.

3.5 Yhteistyön koordinointi

Jotta luovien alojen kehittäminen on alueellisesti profiloitunutta, järkevää ja suunnitelmallista, tarvitaan taho tai toimintamalli, jonka puitteissa alan stra-

⁵⁸ Etelä-Savon maakuntaliitto (2007, 3)

⁵⁹ OPM (2006, 50)

tegista työtä ja hanketoimintaa koordinoidaan. Haastatteluissa tuli selkeästi esille näkemys, jonka mukaan kulttuuri- ja vapaa-aikasektorin hanketoiminta ei ole ollut Etelä-Savossa strategisesti koordinoitua. Kritiikin mukaan verkostotalouden logiikkaa ei ole maakunnassa riittävän syvällisesti sisäistetty, ja toisaalta alueelta on puuttunut taho, joka selkeästi ja määrätietoisesti koordinoi alan hanketoimintaa. Tuloksena on ollut suuri joukko hajanaisia ja pirstaleisia hankkeita ilman suuria ja alueellisilta vaikutuksiltaan merkittäviä hankekokonaisuuksia tai lippulaivaprojekteja. Kaupunkikeskustojen vertailu- ja kilpailuasetelman sijaan tulisi korostaa alueellista kokonaiskehitystä, jossa eri osa-alueet täydentävät työnjaollisesti toisiaan.

Tulevaisuuden koordinaatiotahon tulisi olla sellainen, jolla on substanssiosaamista ja joka kykenee visioimaan ja ohjaamaan alan kehitystä päämäärätietoisesti. Koordinaatiiovastuun osalta mielipiteet hajautuivat sen mukaan, millä alueella toimija vaikutti. Savonlinnan alueella koordinaation vastuutahona pidettiin Matkailun ja elämystuotannon osaamiskeskusta (Savonlinnan Innovaatiokeskus Oy), Mikkelissä taas maakuntaliiton rooli luovien alojen koordinoijana nähtiin keskeisenä. Pieksämäellä puolestaan toivottiin verkostomaista toimintamallia, jossa koordinaatio ei tapahdu minkään yksittäisen organisaation toimesta.

Verkostomaista koordinointimallia voidaan pitää perusteltuna lähtökohtana, vaikka yksittäisellä organisaatiolla olisi vetovastuu. Verkostomaisessa mallissa yhteistyö muodostuu esimerkiksi seuraavien toimijoiden välille: Etelä-Savon maakuntaliitto, Etelä-Savon taidetoimikunta, Etelä-Savon TE-keskus, Itä-Suomen lääninhallitus, Etelä-Savon rahasto, yliopistokeskus/yliopistoyksikkö, aluekeskusohjelmat, matkailun ja elämystuotannon osaamiskeskus, Mikkelin ammattikorkeakoulu, Mikkelin teknologiakeskus Oy (Miktech). Olennaista koordinoinnissa on se, että se sitouttaa aidosti luovien alojen substanssiosaajat (esim. matkailu- ja kulttuurialojen yritykset) hanketoimintaan ja yhdessä asetettujen päämäärien tavoitteluun.

Koordinoinnissa tulisi huomioida sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin lähtökohdat. Verkostomaisessa mallissa koordinoituvastuu perustuu kulloisenkin prosessin edellyttämään asiantuntemukseen. Keskitetyn koordinoinnin sijaan tulisi muodostaa teemakohtaisia asiantuntijaryhmiä. Maakuntaliiton rooli ryhmien kokoajana on keskeinen.

Haastatteluissa kritiikkiä herätti toisaalta myös se, onko maakunta ylipäänsä mielekäs toiminnallinen alue, jota tulisi strategisesti koordinoida. Esimerkiksi alueen yliopistoyksikköjen projektitoiminta ei useinkaan noudattele maakunnallisia rajoja. Esimerkiksi matkailuhankkeiden osalta on ollut perusteltua tarkastella mm. Saimaan vesistöaluetta laajempänä, hallinnolliset rajat ylittävänä, palvelukokonaisuutena.

Kehittämissuositukset

Jatkossa tarvitaan alueellista koordinoitua toimijoiden omista lähtökohdista tapahtuvan työn rinnalle. Maakunnallisten luovien alojen verkostojen kehittämiseksi toteutetaan koordinaatiohanke, jonka painopiste on ennakoinnissa, kärkihankkeiden seurannassa ja kansainvälisten verkostojen luomisessa. Verkostoitumista edistetään eri tasoilla; alan yritysten välillä sekä kehittäjätahojen ja koko arvoketjun toimijoiden kesken.

Myös seudullisen yhteistyön tiivistäminen on perusteltua, jotta maakunta voi profiloitua pitkällä aikavälillä seudullisesti esimerkiksi kulttuuri- ja vapaa-aikasektorin osalta. Tämä edellyttää luovien alojen strategista tarkastelua ja koordinaatiota seudullisella tasolla.

Seudullinen ja maakunnallinen verkostoituminen avaa uusia mahdollisuuksia kansainväliseen yhteistyöhön. Voimavaroja yhdistämällä ja eri toimijoiden kontakteja hyödyntämällä voidaan uusille toimijoille avata mahdollisuuksia mm. kansainväliseen markkinointiin ja palvelujen myyntiin.

4 LOPUKSI

Luovien alojen kasvu on kansallinen ja kansainvälinen ilmiö, minkä vuoksi alaa koskevia strategioita on viime vuosina ilmestynyt runsaasti. Palveluyhteiskunnan kehityksen myötä luovat tai elämykselliset alat on nähty uutena työllistämisen mahdollisuutena, elinkeinotoiminnan monipuolistajana sekä innovaatioympäristöjen rakentajana. Myös Etelä-Savossa on syytä vastata luovien alojen kasvun haasteeseen. Kysymys on esimerkiksi siitä, mikä rooli kulttuuriosaamiselle annetaan matkailuun ja vapaa-ajan asumiseen profiloituvan maakunnan palvelutuotannossa. Toisaalta voidaan pohtia sitä, miten luoville aloille leimallinen monialaisuus huomioidaan esimerkiksi Etelä-Savon maakuntaohjelmassa mainittujen kärkiosaamisalojen yhteydessä.

Luovien alojen sisällyttäminen alueelliseen kehittämistyöhön ei ole mutkatonta. Perustellusti voidaan kysyä, tarvitseeko maakunta erillistä luovien alojen strategiaa jo olemassa olevien ohjelmien lisäksi. Omat haasteensa aiheuttaa myös luovia aloja, kulttuuriteollisuutta tai elämysteollisuutta koskeva käsitteellinen laaja-alaisuus, minkä vuoksi uskottavan kehittämisspoliittisen aseman lunastaminen ei ole itsestäänselvyys. Mainittujen strategisten haasteiden johdosta käsillä oleva raportti on nostanut esille yksittäisten toimenpideehtotusten lisäksi kansallisia ja alueellisia trendejä, kehittämisspoliittisia painotuksia ja ajankohtaisia keskusteluja.

Keskeisin perustelu luovien alojen strategian tarpeelle on uudenlainen rajaitojen ylittäminen. Pyrkimyksenä on rikkoa sektori- ja toimialapohjaista ajattelua ohjelmatyössä ja kytkeä eri osaamisalueita uudella tavalla toisiinsa. Uusissa asiayhteyksissä piilee myös uusien innovaatioiden ja kehityksen mahdollisuus. Tutkimusten mukaan esimerkiksi kulttuurisektorin ja elämyspalvelujen kasvu tapahtuu ns. luovilla rajapinnoilla, joilla eri osaamisalojen kohtaaminen altistaa uusien toimintatapojen ja ideoiden synnyttämiseen. Talouden, taiteen, joukkoviestinnän ja sisältötuotannon lisääntyvän vuorovaikutuksen sekä digitaalisen vallankumouksen myötä työmarkkinoille on syntynyt joukko uusia ja entistä monipuolisempia ammattikuvia, joilla on eri painotuksin

hankalasti määriteltävä yhteys kulttuuritoiminnan eri muotoihin. Uusia kasvumahdollisuuksia Etelä-Savossa on nähtävissä esimerkiksi matkailun, metsäosaamisen, informaatio- ja mediateknologian, hyvinvointipalvelujen, liikunnan ja kulttuurin eri muotojen uudenlaisissa yhdistelmissä.

Tilastollisessa nykytilan kartoituksessa todettiin, että esittävät taiteet, kustannusala, kirjallisuus, tapahtumatuotanto, käsityö, kuvataide ja valokuvaus sekä kulttuuriperintö ovat Etelä-Savossa hyvin edustettuina. Nykyaikainen aluekehitystyö korostaa vahvuuksiin nojautuvaa kehittämistoimintaa. Mainitut alat voivat näin ollen toimia kulttuuriosaamisen vahvistamisen lähtökohtana esimerkiksi osana matkailuelinkeinon kehittämistä.

Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelmassa on nostettu esille neljä keskeistä kehittämisteemaa: (1) yrittäjyyden ja liiketoiminnan kehittäminen, (2) monialaisten palveluinnovaatioiden luominen, (3) osaamiskeskittymien rakentaminen sekä (4) soveltavan tutkimuksen tukeminen.

Kaikki osa-alueet koostuvat konkreettisista toimenpidekokonaisuuksista, joiden ympärillä alueen luovien alojen kehittäminen voi jatkossa rakentua. Yrittäjyyden kehittämisen osalta keskeistä on mm. tuottajaosaamisen ja taiteellisen osaamisen yhdistäminen, kansainvälinen markkinointi sekä tapahtumien ja kaupunkien elinkeinopolitiikan yhdistäminen.

Monialaisia palveluinnovaatioita ei aina synny sattumalta – sattumillekin on luotava edellytyksiä. Tarvitaan uudenlaisia ja organisoituja kumppanuusfoorumia luovien alojen yritysten kehittämiseksi, elämyksellisiä palvelukonsepteja sosiaali- ja terveysalan yhteyteen sekä kansallisen ja kansainvälisen design-osaamisen suunnitelmallista jalkauttamista Etelä-Savon matkailuyritysten käyttöön.

Luovien alojen ja kulttuuriosaamisen osalta alueiden on profiloituttava omiin vahvuusalueisiin. Etelä-Savossa profiloitumista on tuettava suurten, strategisesti valittujen hankekokonaisuuksien ja kansallisesti merkittävien lippulavaprojektien avulla. Tämä edellyttää yhteistyöverkostojen suunnitelmallista

organisointia sekä luottamuksellisen ilmapiirin ja sosiaalisen pääoman vaalimista. Hankkeita on valmisteltava laajassa verkostossa, jossa on mukana tutkimuslaitoksia, aluekehitysviranomaisia, yrityksiä, oppilaitoksia, taitelijoita, yhdistyksiä, tapahtumien järjestäjiä jne. Ajattelutapana ja lähtökohtana on oltava, että yhteinen etu on kaikkien etu.

Mainittuja kehittämistoimenpiteitä on tuettava soveltavan tutkimustoiminnan avulla, joka voi kohdistua alan tulevaisuuden muutosten ennakkointiin, seurantaan, kulttuuripolitiikkaan, luovien alojen yritysten liiketoimintaan, kansainvälistymiseen sekä monialaisten palvelukokonaisuuksien innovointiin. Hankkeiden toteutuksessa kokonaisuus on tärkeintä: tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminta edellyttää strategista kumppanuutta eri osapuolten välillä sekä suunnitelmallista sitoutumista yhteisten päämäärien saavuttamiseen.

LÄHTEET

Bayliss, D (2004). Creative Planning in Ireland: The Role of Culture-led Development in Irish Planning. *European Planning Studies* 12 (4), 497–515.

Cantell (1999). Kulttuurista pääomaa vai kulttuurista pääomaa? Teoksessa Hannele Koivunen & Tanja Kotro (toim.), *Kulttuuriteollisuus*. Edita, Helsinki, 259–268.

Ellmeier (2003) Cultural Entrepreneurialism: On the Changing relationship between the Arts, Culture and Employment. *The International Journal of Cultural Policy* 9 (1), 3–16.

Etelä-Savon maakuntaliitto (2001) Kulttuurista työtä ja toimeentuloa. Etelä-Savon kulttuurin kehittämissuunnitelma vuonna 2001.

Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010 (2006). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 80:2006.

Etelä-Savon matkailun kehittämissuunnitelma 2007-2013 (2007) Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 84:2007.

Euroopan neuvosto (1998). Syrjästä esiin. Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. Eurooppa -työryhmän raportti Euroopan neuvostolle. Taiteen keskustoimikunnan tutkimus- ja tiedotusyksikkö.

Heikkinen, T. (1998). Kansainvälistyvän kaupungin imago ja identiteetti – Helsinki Euroopan kulttuuripääkaupunki 2000. *Alue ja Ympäristö* 27 (2), 47–62.

Himanen, P. (2004) Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin. Tulevaisuusvaliokunta. Teknologian arviointeja 18. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2004.

Jauhiainen, J. (1995) Kaupunkisuunnittelu, kaupunkiuudistus ja kaupunkipolitiikka. Kolme eurooppalaista esimerkkiä. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N:o 146. Turku.

Kainulainen, K. (1999). Kulttuuripoliittiset arvostukset Etelä-Pohjanmaalla. Näköaloja ohjelmatyöhön. Etelä-Pohjanmaan liitto. Julkaisu B:13. Seinäjoki.

Kainulainen, K & Lakso T. (2001). Kulttuuripoliittisten arvostusten yhteensovittaminen alueellisessa ohjelmatyössä. Maaseudun Uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 2/2001, 14-27.

Kainulainen, K. (2005). Kunta ja kulttuurin talous. Tulkintoja kulttuuripääoman ja festivaalien aluetaloudellisista merkityksistä. Tampere University Press.

Kanerva, Anna (2004). Kansainväliset luovuusstrategiat -selvitys. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisseitiö (Cupore). www.cupore.fi

Karttunen (2001) Kulttuurityövoima Suomessa 1970–1999. Kulttuurin ammatit ja toimialat väestölaskennan ja työssäkäyntitilaston valossa. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 2001:2.

Kauppa- ja teollisuusministeriö (2007). Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015. Kauppa- ja teollisuusministeriö, julkaisu 10/2007.

Koivunen (1999). Instituutioista innovaatioihin. Teoksessa Hannele Koivunen & Tanja Kotro (toim), Kulttuuriteollisuus. Edita, Helsinki, 283–298.

Leikola, M & Leroux, P. (2006). Kulttuuriviennin liiketoimintamallit. Tekes.

O'Connor (2003, 16–18) Julkinen ja yksityinen sektori kulttuuriteollisuudessa. Teoksessa Marja-Liisa Niinkoski & Kaisa Sibelius (toim.), Kulttuuribusiness. WSOY, Vantaa, 12–29.

Opetusministeriö (2006a). Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalli -selvitys. Opetusministeriön julkaisuja 2006:47.

Opetusministeriö (2006b). Kulttuurin arvo? Kulttuurin kansantaloudellisia vaikutuksia selvittäneen työryhmän raportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:35.

Opetusministeriö (2007). Onko kulttuurilla vientiä? ON! Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007-2011. Opetusministeriön julkaisuja 2007:9.

Silvanto, S. (toim., 2007) Festivaalien Helsinki. Urbanin festivaalikulttuurin kehitys, tekijät ja kokijat. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus. Helsinki.

Ward (1998), WARD, S.V. (1998). Selling Places. The Marketing and Promotion of Towns and Cities 1850-2000. E & FN Spon. London.

Wilenius (2004). Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston julkaisu 266. Edita, Helsinki.

LIITE 1
Etelä-Savon luovaan talouteen lasketut toimialat
1(5)

Etelä-Savon luovaan talouteen lasketut toimialat	
Lähde: Kulttuurin arvo? Kulttuurin kansantaloudellisia vaikutuksia selvittäneen työryhmän raportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:35	
Huom. Kursiivilla merkityillä toimialoilla ei ole Etelä-Savossa yritystoimintaa.	
NIMI	TOIMIALAKOODI
JOUKKOVIESTINTÄ	(yht. 25 toimialaa)
Kirjojen kustantaminen ja kauppa	
Kirjojen kustantaminen	2211
Kirjansidonta ja viimeistely	2223
<i>Kirjatukkukauppa</i>	<i>51474</i>
Kirjojen vähittäiskauppa	52472
Antikvariaattikauppa	52502
<i>Kirjojen postimyynti ja verkkokauppa</i>	<i>52611</i>
Sanoma- ja aikakauslehdet ja uutistoimistot	
Sanomalehtien kustantaminen	2212
Aikakauslehtien kustantaminen	2213
Sanomalehtien painaminen	2221
<i>Aikakausjulkaisujen ja -lehtien vähittäiskauppa, lehtikioskit</i>	<i>52473</i>
Muu kustannustoiminta	2215
Uutistoimistot	9240
Elokuvien ja videoiden tuotanto, jakelu ja esittäminen	
Elokuvien ja videoiden tuotanto	9211
<i>Kuvatallenteiden jäljentäminen</i>	<i>2232</i>
<i>Elokuvien ja videoiden levitys</i>	<i>9212</i>
Videofilmien vuokraus	71401
Elokuvien esittäminen	9213
Äänitteet	
Äänitallenteiden kustantaminen	2214
<i>Äänitallenteiden jäljentäminen</i>	<i>2231</i>

Radio ja televisio	
Radio ja televisiotoiminta	9220
Ohjelmansiirtopalvelut	64203
Muu painaminen ja siihen liittyvä toiminta	
Muu painaminen	2222
Painamista edeltävä toiminta	2224
Muu painamiseen liittyvä toiminta	2225
Tv- ja radiovastaanottimien, äänen- ja kuvantallennus- ja toistolaitteiden valmistus	3230
MUOTOILU JA MAINONTA	(yht. 5)
Mainonta	
Mainostoimistot	74401
<i>Suora- ja ulkomainonta</i>	<i>74402</i>
Muu mainospalvelu	74409
Arkkitehti- ja taideteollisuussuunnittelu	
Arkkitehtipalvelu	74203
Taideteollinen muotoilu ja suunnittelu	74871
TAIDE JA KULTTUURIPERINTÖ	(yht. 8)
Taiteilija-, näyttämö- ja konserttitoiminta	
Taiteilijatoiminta	92311
Näyttämö- ja konserttitoiminta	92312
Kirjastot, arkistot ja museot yms.	
Kirjastot ja arkistot	9251
Museot, näyttelyt sekä historiallisten paikkojen ja rakennusten suojeleminen	9252
Kasvitieteelliset puutarhat jne.	9253
Taide- ja antiikkiliikkeet	
Taideliikkeet	52484
Antiikkiliikkeet	52501
Kulttuurin ja viihteen tukipalvelut	9232
VIIHDE	(yht. 14)
Valokuvaus	
Valokuvaamotoiminta	74811
<i>Valokuvien kehittäminen</i>	<i>74812</i>
<i>Valokuvausvälineiden ja -tarvikkeiden tukkukauppa</i>	<i>51475</i>
Valokuvausalan vähittäiskauppa	52485

Soitinten valmistus ja kauppa	
<i>Soitinten valmistus</i>	3630
Musiikkitarvikkeiden tukkukauppa	51481
Soitinten ja musiikkitarvikkeiden vähittäiskauppa	52452
Huvipuistot, pelit sekä muu viihde ja virkistys	
Huvipuistot	9233
Rahapeli- ja vedonlyöntipalvelut	9271
Pelien ja leikkikalujen valmistus	3650
<i>Lelujen ja pelien tukkukauppa</i>	51483
Muut viihdepalvelut	9234
Viihde-elektroniikan valmistus ja kauppa	
<i>Viihde-elektroniikan tukkukauppa</i>	51432
Kodinkoneiden ja viihde-elektroniikan vähittäiskauppa	52451
URHEILU	(yht. 7)
Urheiluvälineiden valmistus	3640
Urheilualan tukkukauppa	51478
Urheilualan vähittäiskauppa	52488
Urheilu- ja liikuntavälineiden vuokraus	71402
Urheilukentät, urheiluhallit ja stadionit	9261
Muu urheilutoiminta	9262
Muualla luokittelemattomat virkistyspalvelut	9272
KÄSITYÖ	(yht. 57)
Tekstiilien valmistus	
<i>Puuvillakuitujen valmistelu ja kehruu</i>	17110
Karstavillakuitujen valmistelu ja kehruu	17120
Kampavillakuitujen valmistelu ja kehruu	17130
Pellavakuitujen valmistelu ja kehruu	17140
<i>Ompelulangan valmistus</i>	17160
Puuvillakankaiden kudonta	17210
<i>Karstavillakankaiden kudonta</i>	17220
Muiden kankaiden kudonta	17250
Tekstiilien viimeistely	17300
Sisustustekstiilien valmistus	17401
Mattojen valmistus	17510
<i>Köysien, narujen ja verkkojen valmistus</i>	17520
<i>Kuitukankaiden valmistus</i>	17530
Muiden tekstiilituotteiden valmistus	17540

Trikooneulosten valmistus	17600
Sukkien ja sukkahousujen valmistus	17710
Vaatteiden valmistus	
Nahkavaatteiden valmistus	18100
Työvaatteiden valmistus	18210
Muiden päällysvaatteiden valmistus	18220
<i>Alusvaatteiden valmistus</i>	<i>18230</i>
Muiden vaatteiden ja asusteiden valmistus	18240
Turkisten muokkaus ja turkistuotteiden valmistus	18300
Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	
<i>Parkitseminen ja muu nahan valmistus</i>	<i>19100</i>
Laukkujen, satuloiden yms. Tuotteiden valmistus	19200
Jalkineiden valmistus	19300
Puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus	
Puutalojen valmistus	20301
Muu rakennuspuusepäntuotteiden valmistus	20309
Puupakkausten valmistus	20400
Muiden puutuotteiden valmistus	20510
<i>Korkki-, olki ja punontatuotteiden valmistus</i>	<i>20520</i>
Painaminen ja kirjansidonta	
Muu painaminen	22220
Kirjansidonta	22230
Lasin ja lasituotteiden valmistus	
Tasolasin muotoilu ja muokkaus	26120
Onton lasitavaran valmistus	26130
<i>Muu lasin valmistus ja muokkaus ml. Teknisen lasin valmistus</i>	<i>26150</i>
Keraamisten tuotteiden valmistus	
<i>Keraamisten talous- ja koriste-esineiden valmistus</i>	<i>26150</i>
Kivituotteiden valmistus	
Kivituotteiden valmistus	26700
Metallituotteiden valmistus	
Metallin takominen, puristaminen ja meistäminen	28400
Työkalujen valmistus	28620
Muiden metallituotteiden valmistus	28750
Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	
Laivojen valmistus ja korjaus	35110
Vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus	35120
Huonekalujen valmistus	
Tuolien ja istuinten valmistus	36110

Muiden toimisto- ja myymäläkalusteiden valmistus	36120
Muiden keittiökalusteiden valmistus	36130
Muiden huonekalujen valmistus	36140
Patjojen valmistus	36150
Kultasepän tuotteiden valmistus	
<i>Kolikoiden ja mitalien valmistus</i>	<i>36210</i>
Jalokivien ja muiden kultasepäntuotteiden valmistus	36220
Soitinten valmistus	
<i>Soitinten valmistus</i>	<i>36300</i>
Urheiluvälineiden valmistus	
Urheiluvälineiden valmistus	36400
Pelien, leikkikalujen ja muiden tuotteiden valmistus	
Pelien ja leikkikalujen valmistus	36500
Epäaitojen korujen valmistus	36610
<i>Harjojen valmistus</i>	<i>36620</i>
Muualla luokittelematon valmistus	36630
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	52710
Kellojen, kultasepäntuotteiden yms. Tuotteiden valmistus	
Kellojen ja kultasepäntuotteiden korjaus	52730
OHJELMISTOTOIMIALA	
Ohjelmistojen kustantaminen	72210
Muu ohjelmistojen suunnittelu, valmistus ja konsultointi	72220

LIITE 2

Etelä-Savon luovien toimialojen yritysten määrä henkilö-
kunnan suuruusluokan ja toimialan (Tol2002) mukaan
1(3)

Etelä-Savon luovien toimialojen yritysten määrä henkilökunnan suuruusluokan ja toimialan (Tol2002) mukaan.

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri

Toimiala	Henkilöä	Henkilöä	Henkilöä
	0 - 4	5 -19	yli 20
JOUKKOVIESTINTÄ			
Kirjojen kustantaminen	11	1	
Kirjansidonta ja viimeistely	1		
Kirjojen vähittäiskauppa	11	3	
Antikvariaattikauppa	4		
Sanomalehtien kustantaminen	19	6	2
Aikakauslehtien kustantaminen	3	1	
Sanomalehtien painaminen			1
Muu kustannustoiminta			
Uutistoimistot	3		
Elokuvien ja vidoiden tuotanto	15		
Elokuvien ja videoiden levitys			
Videofilmien vuokraus	5		
Elokuvien esittäminen	7		
Äänitallenteiden kustantaminen	5		
Radio ja televisiotoiminta	3	1	
Ohjelmansiirtopalvelut	2		
Muu painaminen	11	7	2
Painamista edeltävä toiminta	1		
Muu painamiseen liittyvä toiminta	2		
Tv- ja radiovastaanottimien, äänen- ja kuvantallennus- ja toistolaitteiden valmistus	1		1
MUOTOILU JA MAINONTA			
Mainostoimistot	35	2	
Muu mainospalvelu	7		
Arkkitehtipalvelu	35		
Taideteollinen muotoilu ja suunnittelu	15		

TAIDE JA KULTTUURIPERINTÖ			
Taiteilijatoiminta	33		
Näyttämö- ja konserttitoiminta	18	2	2
Kirjastot ja arkistot		1	
Museot, näyttelyt sekä historiallisten paikkojen ja rakennusten suojele	3	2	
Kasvitieteelliset puutarhat jne.			
Taideliikkeet	1		
Antiikkiliikkeet	1		
Kulttuurin ja viihteen tukipalvelut	6		
VIIHDE			
Valokuvaamotoiminta	20		
Valokuvausalan vähittäiskauppa	10	2	
Musiikkitarvikkeiden tukkukauppa			
Soitinten ja musiikkitarvikkeiden vähittäiskauppa	8		
Huvipuistot	1	1	
Rahapeli- ja vedonlyöntipalvelut	2	3	
Pelien ja leikkikalujen valmistus	1		
Muut viihdepalvelut	5		
Kodinkoneiden ja viihde-elektroniikan vähittäiskauppa	21	5	
URHEILU			
Urheiluvälineiden valmistus	12		1
Urheilualan tukkukauppa	8		
Urheilualan vähittäiskauppa	31	3	
Urheilu- ja liikuntavälineiden vuokraus	5		
Urheilukentät, urheiluhallit ja stadionit	22	3	
Muu urheilutoiminta	70	3	1
Muualla luokittelemattomat virkistyspalvelut	23		
KÄSITYÖ			
Karstavillakuitujen valmistelu ja kehruu		1	
Kampavillakuitujen valmistelu ja kehruu			
Pellavakuitujen valmistelu ja kehruu	1		
Puuvillakankaiden kudonta	2		
Muiden kankaiden kudonta	1		
Tekstiilien viimeistely	3		
Sisustustekstiilien valmistus	16		
Mattojen valmistus	2		

Muiden tekstiilituotteiden valmistus			
Trikooneulosten valmistus	1		
Sukkien ja sukkahousujen valmistus			
Nahkavaatteiden valmistus	2		
Työvaatteiden valmistus	3		1
Muiden päällysvaatteiden valmistus	9	1	
Muiden vaatteiden ja asusteiden valmistus	13		
Turkisten muokkaus ja turkistuotteiden valmistus	5		
Laukkujen, satuloiden yms. Tuotteiden valmistus	4		1
Jalkineiden valmistus	1		1
Puutalojen valmistus	14	2	1
Muu rakennuspuusepäntuotteiden valmistus	29	7	5
Puupakkausten valmistus	3	2	1
Muiden puutuotteiden valmistus	24	3	
Tasolasin muotoilu ja muokkaus	4		
Onton lasitavaran valmistus	1		
Kivituotteiden valmistus	11		
Metallin takominen, puristaminen ja meistäminen	8		
Työkalujen valmistus	6		
Muiden metallituotteiden valmistus	20	5	2
Laivojen valmistus ja korjaus	2	1	1
Vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus	14	2	1
Tuolien ja istuinten valmistus	8		
Muiden toimisto- ja myymäläkalusteiden valmistus	1	2	
Muiden keittiökalusteiden valmistus	7	2	2
Muiden huonekalujen valmistus	34	2	1
Patjojen valmistus	1		
Jalokivien ja muiden kultasepäntuotteiden valmistus	7		
Muulla luokittelematon valmistus	10		
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	6		
Kellojen ja kultasepäntuotteiden korjaus			
OHJEMISTOTOIMIALA			
Ohjelmistojen kustantaminen	1		
Muu ohjelmistojen suunnittelu, valmistus ja konsultointi	69	6	1

LIITE 3
Etelä-Savon luovien toimialojen yritysten määrä liikevaihdon
suuruusluokan ja toimialan (Tol2002) mukaan
1(4)

Etelä-Savon luovien toimialojen yritysten määrä liikevaihdon suuruusluokan ja toimialan (Tol2002) mukaan.

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri

Toimiala	euroa	euroa	euroa
	alle 200 000	200 000 – 1 000 000	yli 1 000 000
JOUKKOVIESTINTÄ			
Kirjojen kustantaminen	10	1	
Kirjansidonta ja viimeistely	1		
Kirjojen vähittäiskauppa	5	4	
Antikvariaattikauppa	3		
Sanomalehtien kustantaminen	4	10	
Aikakauslehtien kustantaminen			
Sanomalehtien painaminen			
Muu kustannustoiminta	1		
Uutistoimistot	2		
Elokuvien ja vidoiden tuotanto	14		
Elokuvien ja videoiden levitys			
Videofilmien vuokraus		2	
Elokuvien esittäminen	1	1	
Äänitallenteiden kustantaminen	4		
Radio ja televisiotoiminta	1	1	
Ohjelmansiirtopalvelut			
Muu painaminen	6	7	1
Painamista edeltävä toiminta	1		
Muu painamiseen liittyvä toiminta			
Tv- ja radiovastaanottimien, äänen- ja kuvantallennus- ja toistolaitteiden valmistus	1	1	
MUOTOILU JA MAINONTA			
Mainostoimistot	33	5	

Muu mainospalvelu	4		
Arkkitehtipalvelu	30	3	
Taideteollinen muotoilu ja suunnittelu	15		
TAIDE JA KULTTUURIPERINTÖ			
Taiteilijatoiminta	30		
Näyttämö- ja konserttitoiminta	2		2
Kirjastot ja arkistot		1	
Museot, näyttelyt sekä historiallisten paikkojen ja rakennsten suojelu	2	2	1
Kasvitieteelliset puutarhat jne.	1		
Taideliikkeet	1		
Antiikkiliikkeet			
Kulttuurin ja viihteen tukipalvelut	2	2	
VIIHDE			
Valokuvaamotoiminta	13	3	
Valokuvausalan vähittäiskauppa	9	2	
Musiikkitarvikkeiden tukkukauppa	1		
Soitinten ja musiikkitarvikkeiden vähittäiskauppa	4	2	
Huvipuistot			
Rahapeli- ja vedonlyöntipalvelut			
Pelien ja leikkikalujen valmistus	1		
Muut viihdepalvelut	4		
Kodinkoneiden ja viihde-elektroniikan vähittäiskauppa	8	10	2
URHEILU			
Urheiluvälineiden valmistus	8		
Urheilualan tukkukauppa	7	1	
Urheilualan vähittäiskauppa	18	12	1
Urheilu- ja liikuntavälineiden vuokraus	5		
Urheilukentät, urheiluhallit ja stadionit	14	7	
Muu urheilutoiminta	39	5	
Muualla luokittelemattomat virkistyspalvelut	23	1	
KÄSITYÖ			
Karstavillakuitujen valmistelu ja kehruu			
Kampavillakuitujen valmistelu ja kehruu			
Pellavakuitujen valmistelu ja kehruu	1		
Puuvillakankaiden kudonta	2		

Muiden kankaiden kudonta	1		
Tekstiilien viimeistely	2	1	
Sisustustekstiilien valmistus	13		
Mattojen valmistus	2		
Muiden tekstiilituotteiden valmistus	9		
Trikooneulosten valmistus			
Sukkien ja sukkahousujen valmistus		1	
Nahkavaatteiden valmistus			
Työvaatteiden valmistus	2	1	1
Muiden päällysvaatteiden valmistus	8	1	
Muiden vaatteiden ja asusteiden valmistus	11	1	
Turkisten muokkaus ja turkistuotteiden valmistus	4	1	
Laukkujen, satuloiden yms. Tuotteiden valmistus	4		
Jalkineiden valmistus	1		1
Puutalojen valmistus	9	4	2
Muu rakennuspuusepäntuotteiden valmistus	23	8	1
Puupakkausten valmistus	1	1	1
Muiden puutuotteiden valmistus	23	2	
Muu painaminen			
Kirjansidonta			
Tasolasin muotoilu ja muokkaus	4		
Onton lasitavaran valmistus	1		
Kivituotteiden valmistus	8	2	
Metallin takominen, puristaminen ja meistäminen	8		
Työkalujen valmistus	6		
Muiden metallituotteiden valmistus	18	6	
Laivojen valmistus ja korjaus	1	1	1
Vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus	12	3	1
Tuolien ja istuinten valmistus	7		
Muiden toimisto- ja myymäläkalusteiden valmistus		1	1
Muiden keittiökalusteiden valmistus	4	3	1
Muiden huonekalujen valmistus	31	2	1
Patjojen valmistus		1	
Jalokivien ja muiden kultasepäntuotteiden valmistus	6		
Urheiluvälineiden valmistus	11		
Pelien ja leikkikalujen valmistus	1		
Epäaitojen korujen valmistus	2		
Muualla luokittelematon valmistus	10		
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	4		

Kellojen ja kultasepäntuotteiden korjaus	2		
OHJEMISTOTOIMIALA			
Ohjelmistojen kustantaminen	1		
Muu ohjelmistojen suunnittelu, valmistus ja konsultointi	51	8	

Luovien alojen toimialat eri seutukunnilla, joilla yli viisi yritystä
1(3)

Luovien alojen toimialat eri seutukunnilla, joilla yli viisi yritystä.

Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri

Tol2002	Toimialan nimi	Yritysten määrä
---------	----------------	-----------------

Juvan seutu		
20309	Muu rakennuspuusepän tuotteiden valm	12
36140	Muiden huonekalujen valmistus	6
52488	Urheilualan vähittäiskauppa	10
74811	Valokuvaamotoiminta	5
92610	Urheilukentät, -hallit ja stadionit	5
92620	Urheilutoiminta	13
722210/722220	Ohjelmistotoimiala	7

Mikkelin seutu		
17401	Sisustustekstiilien valmistus	13
18240	Muiden vaatteiden ja asusteiden valmistus	5
20301	Puutalojen valmistus	8
20309	Muu rakennuspuusepän tuotteiden valm	18
20510	Muiden puutuotteiden valmistus	17
22110	Kirjojen kustantaminen	7
22120	Sanomalehtien kustantaminen	17
22220	Muu painaminen	12
28750	Muiden metallituotteiden valm	14
36130	Muiden keittiökalusteiden valm	7
36140	Muiden huonekalujen valmistus	17
36400	Urheiluvälineiden valmistus	7
36630	Muualla luokittelematon valmistus	6
52451	Kodinkon. Ja viihde-elektron. Väh.myynti	10

52472	Kirjojen vähittäiskauppa	6
52488	Urheilualan vähittäiskauppa	13
74203	Arkkitehtipalvelu	17
74401	Mainostoimistot	19
74811	Valokuvaamotoiminta	6
74871	Taideteoll. Muotoilu ja suunnittelu	14
92110	Elokuvien ja videoiden tuotanto	6
92311	Taiteilijatoiminta	19
92312	Näyttämö- ja konserttitoiminta	6
92320	Kulttuurin ja viihteen tukipalvelut	5
92610	Urheilukentät, -hallit ja stadionit	9
92620	Urheilutoiminta	39
92720	Muualla luokittelem. Virkistyspalvelut	12
722210/722220	Ohjelmistotoimiala	44

Pieksämäen seutu		
28750	Muiden metallituotteiden valmistus	5
92610	Urheilukentät, -hallit ja stadionit	5
92620	Urheilutoiminta	10
722210/722220	Ohjelmistotoimiala	5

Savonlinnan seutu		
18420	Muiden vaatteiden ja asust. Valm	6
20309	Muu rakennuspuusepäntuotteiden valm	10
20510	Muiden puutuotteiden valmistus	6
22220	Muu painaminen	7
28750	Muiden metallituotteiden valm	7
35120	Vapaa-ajan veneiden valm. ja korj.	11
36140	Muiden huonekalujen valm	11
52451	Kodinkoneiden ja viihde-elekt. Väh.kauppa	12
52452	Soittimien ja musiikkitarv.väh.kauppa	5
52488	Urheilualan vähittäiskauppa	9
74203	Arkkitehtipalvelut	15
74401	Mainostoimistot	14
74811	Valokuvaamotoiminta	9
92110	Elokuvien ja videoiden tuotanto	6

92312	Näyttämö- ja konserttitoiminta	11
92610	Urheilukentät, -hallit ja stadionit	6
92620	Urheilutoiminta	15
92720	Muualla luokitt.virkistyspalvelut	7
722210/722220	Ohjelmistotoimiala	20

Mikkelin ja Juvan seutu

Anne Gustafson-Pesonen, koulutusjohtaja, Helsingin kauppakorkeakoulu,
Pienyrityskeskus

Heli Gynther, maakuntasuunnittelija, Etelä-Savon maakuntaliitto

Torsti Hyyryläinen, tutkimusjohtaja, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Ari Hänninen, yrittäjä, GalleriAri

Pia Härkönen, yrittäjä, Rapion tuote Oy

Matti Karttunen, museotoimenjohtaja, Mikkelin kaupunki

Aki Kauranen, ohjelmakoordinaattori, Mikkelin seudun aluekeskusohjelma

Vesa Kontiainen, ohjelmapäällikkö/festivaalijärjestäjä, Puustock Oy

Pekka Laasonen, Mikkelin teatterin johtaja

Sune Lehkonen, ohjelmajohtaja, Mikkelin seudun aluekeskusohjelma

Heino Lipsanen, aluejohtaja, Etelä-Savon liikunta

Matti Liukkonen, kulttuuritoimenjohtaja, Mikkelin kaupunki

Riitta Moisander, pääsihteeri, Etelä-Savon taidetoimikunta

Aulis Oittinen, kulttuuri- ja vapaa-aikajohtaja, Mikkelin kaupunki

Juha Pulliainen, osastopäällikkö, Etelä-Savon TE-keskus

Pia Puntanen, historian tutkija

Paula Siitonen, koulutusjohtaja, Mikkelin ammattikorkeakoulu

Vesa Sorasahi, toimitusjohtaja, Miktech Oy

Taru Särkkä, koulutusjohtaja, Mikkelin ammattikorkeakoulu

Helinä Tepponen, toiminnanjohtaja, Mikkelin kaupunginorkesteri

Tiina Tykkyläinen, kehittämisspäällikkö, Miset Oy

Janne Viitamies, toiminnanjohtaja, Mikke ry

Kyösti Ylijoki, toimitusjohtaja, Miset Oy

Pieksämäen seutu

Anne Aartolahti, yrittäjä, luontomatkailuyritys Eräella

Mari Aholainen, vapaa-aikatoimenjohtaja, Pieksämäen kaupunki

Nazi Asif, Päivällisteatteri/Teatterimaraton

Eeva Eloranta-Lappalainen, opettaja, Pieksämäen seutuopisto ja teatteriohjaaja, Poleenin Teatteri

Mariealla Haavisto, kulttuurijohtaja, Pieksämäen kaupunki

Jari Honkanen, toiminnanjohtaja, Pieksämäen seudun liikunta

Terho Häkkinen, maanviljelijä/pito- ja juhlapaikan vuokraaja

Kari Koistinen, sivistysjohtaja, Pieksämäen kaupunki

Mervi Riikonen, taidekasvattaja, Tarinämäki Osuuskunta

Heikki Skyttä, toimitusjohtaja, Whitewall Oy

Tero Tujunen, yrittäjä, Light Bros Corporation ja Wanhat veturitallit

Savonlinnan seutu

Timo Auvinen, yrittäjä, TAE

Jorma Enkenberg, professori, johtaja, Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos

Maj-Britt Kentz, erikoissuunnittelija, Joensuun yliopisto, Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskus

Pellervo Kokkonen, osaamiskeskusjohtaja, Savonlinnan Innovaatiokeskus Oy

Mirjam Kosunen, museotoimenjohtaja, Savonlinnan kaupunki

Timo Kukko, museonjohtaja, Suomen metsämuseosäätiö

Teppo Loikkanen, puistonjohtaja, Metsähallitus, Saimaan puistoalue

Tiina Luhtaniemi, teatterijohtaja, Savonlinnan seudun teatteriyhdistys

Jaana Muhonen, palvelupisteinhoitaja, Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut

Hannu Niiranen, mainonnansuunnittelija, Mainostoimisto Hinku

Petri Raivo, professori, johtaja, Joensuun yliopisto, Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos

Outi Rantasuo, kulttuuritoimenjohtaja, Savonlinnan kaupunki

Heidi Taskinen, projektipäällikkö, Joensuun yliopisto, Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos

Riitta Vahela-Kohonen, projektipäällikkö, Savonlinnan seudun kuntayhtymä

Tuomo Valtonen, yrittäjä, Sundi Coop

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES. MIKKELI. FINLAND

PL 181, SF-50101 Mikkeli, Finland. Puh.vaihde (tel.vx.) (015) 35561

Julkaisujen myyntiä hoitaa Kirjasto- ja tietopalvelut, Yhteispalvelu, (Patteristonkatu 2), PL 181, 50101 Mikkeli, puh. (015) 3557 405, fax (015) 3556 464 tai email: ktp.keskus@mamk.fi. Julkaisut toimitetaan yksityishenkilöille postiennakolla. Laitoksille ja yrityksille lähetämme laskun.

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA

A: Tutkimuksia ja raportteja ISSN 1795-9438
Mikkeli University of Applied Sciences, Publication series

A: Tutkimuksia ja raportteja – Research reports

- A:1 Kyllikki Klemm: Maalla on somaa. Sosiaalinen hyvinvointi maaseudulla. 2005. 41 s.
- A:2 Anneli Jaroma – Tuija Vääntinen – Inkeri Nousiainen (toim.)
Ammattikorkeakoulujen hyvinvointiala alueellisen kehittämisen lähtökohtia Etelä-Savossa. 2005. 17 s. + liitt. 12 s.
- A:3 Pirjo Käyhkö: Oppimisen kokemuksia hoitotyön kädentaitojen harjoittelusta sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijoiden kuvaamina. 2005. 103 s. + liitt. 6 s.
- A:4 Jaana Lähteenmaa: "AVARTTI" as Experienced by Youth. A Qualitative Case Study. 2006. 34 s.
- A:5 Heikki Malinen (toim.) Ammattikorkeakoulujen valtakunnalliset tutkimus- ja kehitystoiminnan päivät Mikkeliissä 8. – 9.2.2006. 2006. 72 s.
- A:6 Hanne Orava – Pirjo Kivijärvi – Riitta Lahtinen – Anne Matilainen – Anne Tillanen – Hannu Kuopanportti: Hajoavan katteen kehittäminen riviviljelykasveille. 2006. 52 s. + liitt. 2 s.
- A:7 Sari Järn – Susanna Kokkinen – Osmo Palonen (toim.): ElkaD – Puheenvuoroja sähköiseen arkistointiin. 2006. 77 s.
- A:8 Katja Komonen (toim.): Työpajatoimintaa kehittämässä - Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. 2006. 183 s. (nid.) 180 s. (pdf)
- A:9 Reetaleena Rissanen – Mikko Selenius – Hannu Kuopanportti – Reijo Lappalainen: Puutislepinoitusmenetelmän kehittäminen. 2006. 57 s. + liitt. 2 s.
- A:10 Paula Kärmeniemi – Kristiina Lehtola – Pirjo Vuoskoski: Arvioinnin kehittäminen PBL-opetussuunnitelmassa – kaksi tapausesimerkkiä fysioterapeuttikoulutuksesta. 2006. 146 s.
- A:11 Eero Jäppinen – Jussi Heinimö – Hanne Orava – Leena Mäkelä: Metsäpolttoaineen saatavuus, tuotanto ja laivakuljetusmahdollisuudet Saimaan alueella. 2006. 128 s. + liitt. 8 s.
- A:12 Pasi Pakkala – Jukka Mäntylä: "Kiva tulla aamulla..." - johtaminen ja työhyvinvointi metsänhoitoyhdistyksissä. 2006. 40 s. + liitt. 7 s.

- A:13 Marja Lehtonen – Pia Ahoranta – Sirkka Erämaa – Elise Kosonen – Jaakko Pitkänen (toim.): Hyvinvointia ja kuntoa kulttuurista. HAKKU-projektin loppuraportti. 2006. 101 s. + liitt. 5 s.
- A:14 Mervi Naakka – Pia Ahoranta: Palveluketjusta turvaverkoksi -projekti: Osaaminen ja joustavuus edellytyksenä toimivalle vanhus-palveluverkostolle. 2007. 34 s. + liitt. 6 s.
- A:15 Paula Anttila – Tuomo Linnanto – Iiro Kiukas – Hannu Kuopanportti: Lujitemuovijätteen poltto, esikäsittely ja uusiotuotteiden valmistaminen. 2007. 87 s.
- A:16 Mervi Louhivaara (toim.): Elintarvikeyrittäjän opas Venäjän markkinoille. 2007. 23 s. + liitt. 7 s.
- A:17 Päivi Tikkanen: Fysioterapian kehittämishanke Mikkelin seudulla. 2007. 18 s. + liitt. 70 s.
- A:18 Aila Puttonen: International activities in Mikkelin University of Applied Sciences. Developing by benchmarking. 2007. 95 s. + liitt. 42 s.
- A:19 Iiro Kiukas – Hanne Soininen – Leena Mäkelä – Martti Pouru: Puun lämpökäsittelyssä muodostuvien hajukaasujen puhdistaminen biosuotimella. 2007. 80 s. + liitt. 3 s.
- A:20 Johanna Heikkilä, Susanna Hytönen – Tero Janatuinen – Ulla Keto – Outi Kinttula – Jari Lahti – Heikki Malinen – Hanna Mylly – Marjo Eerikäinen: Itsearviointityökalun kehittäminen korkeakouluille. 2007. 48 s. + liitt. (94 s. CD-ROM)
- A:21 Katja Komonen: Puhuttu paikka. Nuorten työpajatoiminnan rakentuminen työpajakerronnassa. 2007. 207 s. + liitt. 3 s. (nid.) 207 s. + liitt. 3 s. (pdf)
- A:22 Teija Taskinen: Ammattikeittiöiden ruokatuotantoprosessit. 2007. 54 s.
- A:23 Teija Taskinen: Ammattikeittiöt Suomessa 2015 – vaihtoehtoisia tulevaisuudennäkymiä. 2007. 77 s. + liitt. 5 s. (nid.) 77 s. + liitt. 5 s. (pdf)
- A:24 Hanne Soininen, Iiro Kiukas, Leena Mäkelä: Biokaasusta bioenergiaa eteläsavolaisille maaseutuyrityksille. 2007. 78 s. + liitt. 2 s. (nid.)
- A:25 Marjaana Julkunen – Panu Väänänen (toim.): RAJALLA – aikuiskasvatus suuntaa verkkoon. 2007. 198 s.
- A:26 Samuli Heikkonen – Katri Luostarinen – Kimmo Piispa: Kiln drying of Siberian Larch (*Larix sibirica*) timber. 2007. 78 p. + app. 4 p.
- A:27 Rauni Väättä – Arja Tiippa – Sonja Pyykkönen – Riitta Pylvänäinen – Voitto Helander: Hyvän elämän keskus. ”Ikä-keskus”, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä ikääntyville –hankkeen loppuraportti. 2007. 162 s
- A:28 Hanne Soininen – Leena Mäkelä – Saana Oksa: Etelä-Savon maaseutuyritysten ympäristö- ja elintarviketurvallisuuden kehittäminen. 2007. 224 s. + liitt. 55 s.
- A:29 Katja Komonen (toim.): UUDISTUVAT OPPIMISYMPÄRISTÖT – puheenvuoroja ja esimerkkejä. 2007. 231 s. (nid.) 221 s. (pdf)
- A:30 Johanna Logrén: Venäjän elintarviketurvallisuus, elintarvikelainsäädäntö ja -valvonta. 2007. 163 s.

- A:31 Hanne Soininen – Iiro Kiukas – Leena Mäkelä – Timo Nordman – Hannu Kuopanportti: Jätepolttoaineiden lentotuhkat. 2007. 102 s.
- A:32 Hannele Luostarinen – Erja Ruotsalainen: Opiskelijoiden oppimisen ja osaamisen arviointikriteerit Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija-arviointiin. 2007. 29 s. + liitt. 25 s.
- A:33 Leena Mäkelä – Hanne Soininen – Saana Oksa: Ympäristöriskien hallinta. 2008. 142 s.
- A:34 Rauni Väättäminen – Merja Tolvanen – Pekka Valkola: Laatu arvioiden. Mikkelin ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön benchmarking. 2008. 46 s. + liitt. 22 s. (nid.) 46 s. +liitt. 22 s. (pdf)
- A:35 Jari Kortelainen – Yrjö Tolonen: Vuosiluston kierresyisyys sahatavaran pinnoilla. 2008. 23 s. (pdf)
- A:36 Anneli Jaroma (toim.): Virtaa verkostosta. Tutkimus- ja kehitystyö osana ammattikorkeakoulujen tehtävää, AMKtutka, kehittämisverkosto yhteisellä asialla. 2008. 180 s. (nid.) 189 s. (pdf)
- A:37 Johanna Logrén: Food safety legislation and control in the Russian federation. Practical experiences. 2008. 52 p. (pdf)
- A:38 Teija Taskinen: Sähköisten järjestelmien hyödyntäminen ammattikeittiöiden omavalvonnassa. 2008. 28 s. + liitt. 2 s. (nid.) 38 s. +liitt. 2 s. (pdf)
- A:39 Kimmo Kainulainen – Pia Puntanen – Heli Metsäpelto: Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma. 2008. 68 s. + liitt. 17 s. (nid.) 76 s. +liitt. 17 s. (pdf)

Julkaisusarjat:

- A** Tutkimuksia ja raportteja | *Research Reports*
- B** Artikkeleita, opinnäytetöitä, tiedotteita | *Articles, Bachelor's or Master's Thesis, Bulletins*
- C** Oppimateriaalia | *Study Material*
- D** Vapaamuotoisia julkaisuja | *Free-form Publications*

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

Myynti:

Patteristonkatu 2, 50100 Mikkeli, PL 181, 50101 Mikkeli

Puh. (015) 355 7405, fax (015) 355 6464

ktp.keskus@mamk.fi

ISBN 978-951-588-244-8 (nid.)

ISBN 978-951-588-245-5 (pdf)

ISSN 1795-9438